

บทที่ 2

ทฤษฎีและแนวความคิดที่เกี่ยวข้อง

การมีส่วนร่วมทางการเมืองของพลเมืองในประเทศประชาธิปไตยนั้น จะเห็นได้ว่าสิทธิและเสรีภาพแห่งการปกครองตนเอง จะต้องควบคู่ไปกับหน้าที่และความรับผิดชอบของพลเมือง พลเมืองย่อมมีพันธกรณีที่จะต้องให้เงินช่วยเหลือรัฐบาลโดยการเสียภาษีอากร เป็นหน้าที่ของพลเมืองที่จะต้องเชื่อฟังกฎหมายและระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ซึ่งที่แท้ตนก็มีส่วนร่วมในการบัญญัติขึ้น เหล่านี้เป็นความรับผิดชอบต่อธรรมดา ๆ โดยทั่วไป และยังมีหน้าที่ความรับผิดชอบอื่น ๆ ที่มีลักษณะต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจเป็นพิเศษมากขึ้นอีก ประการที่สำคัญที่สุดก็คือ การใช้ดุลพินิจอย่างฉลาดในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง มีความสำนึกในหลักการแห่งประชาธิปไตยที่ว่าให้เป็นผลดีที่สุดแก่จำนวนคนมากที่สุด ในการตัดสินใจว่าจะลงคะแนนเสียงให้แก่ผู้ใดตานั้น พลเมืองมีหน้าที่ที่จะต้องคอยสอดรับฟังข่าวสารต่าง ๆ ที่จะเป็นประโยชน์ในการทำบำรุงส่งเสริมท้องถิ่นของตนจนถึงประเทศชาติ ในยามสงบจะต้องบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์โดยการเข้าปฏิบัติการต่าง ๆ เกี่ยวกับท้องถิ่น เมืองจนถึงประเทศชาติ และสนใจสมัครเข้าเป็นสมาชิกในสมาคม องค์กร เพื่อทำหน้าที่เกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและก่อรูปเป็นประชามติ และอาจมีอิทธิพลต่อการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ที่ได้รับเลือกตั้งให้เข้าดำรงตำแหน่งเป็นอันมาก¹ เพื่อเป็นการกระชับความเข้าใจในเรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยให้ดีขึ้น

แนวความคิดทางทฤษฎี

การปกครองในระบอบประชาธิปไตยนั้น ถ้าเขาอำมาจบริหารเข้าร่วมกับอำนาจนิติบัญญัติแล้ว ย่อมจะทำให้การปกครองไม่อาจดำเนินไปได้ด้วยดี เพราะไม่มีการจำแนกสิ่งที่ควรจะต้องจำแนกออกจากกัน และการที่ผู้กุมอำนาจนิติบัญญัติเป็นบุคคลคนเดียวกัน ก็จะทำให้การปกครองดำเนินไปเสมือนหนึ่งไม่มีรัฐบาล และการให้ผู้บัญญัติกฎหมายเป็นผู้รักษากฎหมายให้เป็นไป

1 นิพนธ์ ศศิธร (แปล), สหรัฐอเมริกา รัฐบาลโดยประชาชน, โดย แคเธอรีน เช็กเคลอรัยักสัน (กรุงเทพมหานคร: สำนักข่าวสารอเมริกัน กรุงเทพมหานคร, 2502), หน้า 28 - 29.

ตามกฎหมายเสียเอง กับการที่บรรดาราชกรเบนความสนใจจากทรศนะทั่วไปเพื่อให้ไปจดจ่ออยู่แต่ในเรื่องส่วนตัวนั้น ไม่เป็นการสมควรในหลักการปกครองแบบประชาธิปไตย และไม่มื่ออะไรจะอันตรายยิ่งไปกว่าการปล่อยให้ผลประโยชน์ส่วนตัวของเอกชนมีอิทธิพลเหนือราชการงานเมือง²

ประชาธิปไตย

การปกครองแบบประชาธิปไตย (democracy) มีลักษณะคล้ายพุทธศาสนามากที่สุด และหนทางไปสู่ความสำเร็จของระบอบประชาธิปไตย ก็ใช้หลักของพุทธศาสนาอันได้แก่หลักแห่ง "ทางสายกลาง" กล่าวคือ ประชาธิปไตยไม่ใช่ไขว่สารพัดนึกที่จะสามารถดลบันดาลอะไรต่อมิอะไรได้ทุกอย่าง ประชาธิปไตยไม่เชื่อในสิ่งที่จะเป็นขาวหรือดำ ถูกหรือผิดหนึ่งร้อยเปอร์เซ็นต์ ในระบอบประชาธิปไตยจะไม่มีการแพ้หรือชนะกันอย่างเด็ดขาด จะไม่มีใครได้ไปทั้งหมดโดยที่คนอื่นไม่ได้เลย ประชาธิปไตยไม่เชื่อในสิ่งที่ดีที่สุด สะอาดที่สุด หรือคนที่เก่งที่สุด ประชาธิปไตยไม่ใช่ระบอบที่เด็ดขาดที่สุดแต่ก็ไม่ใช่อ่อนแอเมื่อเอาจริง ประชาธิปไตยเชื่อในความพอดี เชื่อในทางสายกลาง อันเป็นเคล็ดลับที่สำคัญของพุทธศาสนา³

เมื่อพูดถึงการปกครองแบบประชาธิปไตย คนทั่วไปมักหลับตามองเห็นภาพสังคมดีพร้อม ซึ่งทุกคนเชื่อฟังกฎหมาย เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว มีพรรคการเมืองเป็นระเบียบ ไม่มีคอร์รัปชันเลย ผู้นำประเทศเป็นคนมือสะอาดและเฉลียวฉลาดอย่างไม่มีที่ติ การต่อสู้ทางการเมืองก็เล่นกันตามกฎหมายเกณฑ์ ไม่นอกลู่นอกรอย ไม่วุ่นวาย ระบบการเมืองดังกล่าวนี้ไม่มีที่ไหนในโลก แห่งความเป็นจริง แม้แต่ในอังกฤษซึ่งเป็นประชาธิปไตยมาก่อนใคร ๆ ความจริงแล้วการปกครอง

² จินดา จินตเสรี (แปล), สัญญาประชาคม, โดย จัง จ้ากส์ รุสโซ่ (กรุงเทพมหานคร: บพิงจำกัด, 2517), หน้า 115-6.

³ กมล สหวิเชียร, "เคล็ดลับของประชาธิปไตย," ใน ประชาธิปไตยของชาวบ้าน, จำญวิทย์ เกษตรศิริ, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: พัฒนา, 2516), หน้า 10-11.

แบบประชาธิปไตยทำให้ความดีพร้อมบริสุทธิผุดผ่องดังกล่าวดังแล้ว ประชาธิปไตยเป็นระบบการเมืองที่มีทั้งความล่าช้าและรวดเร็วปนๆกันไปแล้วแต่ว่าเรื่องใดสำคัญมากเรื่องใดสำคัญน้อย ประชาธิปไตยในทุกประเทศจะหนีคอร์รัปชันไม่พ้น พรรคการเมืองที่คุมลูกพรรคไม่ติดก็มีได้ เช่น ในสหรัฐอเมริกา ความวุ่นวายบางครั้งบางคราวก็เป็นสิ่งหลีกเลี่ยงไม่พ้น และผู้นำทางการเมืองของประเทศประชาธิปไตยแทบทุกประเทศจะไม่ใช้คนฉลาดปราดเปรื่องอะไร ส่วนมากเขาเอาคนที่ฉลาดมาก ๆ ไว้เป็นที่ปรึกษา จีนเชื่อว่าการเมืองแล้ว การให้ร้ายป้ายสีเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ค่อยได้ เรื่องนี้แม้แต่ประธานาธิบดีทรูแมนผู้ยิ่งใหญ่ของอเมริกา ยังเคยบอกเพื่อน ๆ ร่วมพรรคดีโมแครตว่า "ถ้าท่านทนร้อนไม่เป็นที่ให้แผ่นออกไปเสียจากครัว" หมายความว่า ถ้าท่านทนโงกสับไม่ได้ ก็อย่ามาเป็นนักการเมือง นักการเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่ดี จะต้องยึดมั่นฟังประชาชนดั่งว่าได้⁴

ดังนั้น ประชาธิปไตยจึงหมายถึงระบอบการเมืองการปกครองประเทศระบอบหนึ่งซึ่งเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน คำว่า "ประชาชน" ในที่นี้มิได้หมายความเฉพาะกลุ่มหนึ่งกลุ่มใด แต่หมายถึงปวงชนทั้งชาติไม่ว่าจะเป็นคนยากดีมีจนอย่างไร หรือประกอบอาชีพใดก็ตาม ปวงชนเหล่านี้ก็มีสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบในการปกครองแผ่นดินอย่างเสมอหน้ากัน ซึ่งมีเหตุผลสำคัญในเชิงการเมืองแบบประชาธิปไตยอยู่ 2 ประการคือ ประการแรก ได้แก่ ระบอบการปกครองนี้จะรบเร้าให้ประชาชนมีส่วนร่วมมีเสียงในการปกครองแผ่นดินโดยทั่วหน้ากัน บุคคลเหล่านี้ไม่ว่าจะเป็นบุคคลประเภทใด เมื่อรวมกันทั้งชาติย่อมตัดสินใจได้ดีกว่าบุคคลเพียงคนเดียว หรือกลุ่มเดียวเท่านั้น และประการที่สอง ได้แก่ ปวงชนทั้งชาตินั้นเองควรจะมึสิทธิที่จะเลือกผู้ที่จะมาปกครองตน และมาบริหารราชการแผ่นดิน ไม่มีใครอื่นใดที่จะเลือกผู้บริหารได้ดีกว่าปวงชนนั้น ๆ เพื่อผลประโยชน์ของตนเอง เมื่อพิจารณาในแง่ของศีลธรรมแล้วจะเห็นว่า ระบอบประชาธิปไตยมีหลักการที่มีรากฐานสืบเนื่องมาจากศีลธรรมอย่างแท้จริง กล่าวคือ เคารพในความเป็นธรรม เหตุผล เมตตาธรรม ความศรัทธาในมนุษยชาติ และความเคารพในเกียรติภูมิแห่งมนุษยชน⁵

4 กมล สหวิเชียร, "เคล็ดลับของประชาธิปไตย", ใน ประชาธิปไตยของชาวบ้าน, หน้า 11-2

5 ชานินทร์ ทรัพย์วิเชียร, ระบอบประชาธิปไตย (กรุงเทพมหานคร: กรมแผนที่ทหารบก, 2518) หน้า 1.

การปกครองในระบอบประชาธิปไตย สิ่งที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งก็คือ การที่ผู้ปกครองจะต้องยอมรับนับถือผู้อยู่ใต้ปกครอง รัฐบาลมีอำนาจในการปกครอง แต่รัฐบาลจำเป็นต้องฟังความเห็นและให้ความนับถือต่อผู้อยู่ใต้การปกครอง โดยวิธีเช่นนี้ รัฐบาลจะต้องมีเทคนิคหลายอย่าง อาจจะเป็นโดยรูปของการประสานงาน โดยการปรึกษาทางผู้แทน หรือในการที่รัฐบาลอยากจะทำสิ่งใดบางอย่างและต้องการให้ประชาชนยินยอม รัฐบาลในระบอบประชาธิปไตยจำเป็นต้องชักจูงประชาชนหรือใช้เทคนิคต่าง ๆ ให้ประชาชนเห็นชอบด้วย นอกจากนี้แล้ว รัฐบาลจะต้องยินยอมให้ประชาชนแสดงออกในสิ่งซึ่งตนไม่พอใจเกี่ยวกับสิ่งที่รัฐบาลได้ใช้อำนาจนั้น ๆ ทั้งผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้การปกครองจะต้องรู้จักวิธีการประนีประนอม "ศิลปะในการประนีประนอม" จึงเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่งอย่างหนึ่งในระบอบประชาธิปไตย⁶ ประชาธิปไตยตามคำอธิบายของประเทศตะวันตกนั้นหมายถึง การปกครองโดยตรงหรือโดยผู้แทนของประชาชน รูปแบบการปกครองเช่นนี้ประชาชนย่อมต้องรับประกันสิทธิของพลเมืองอย่างพื้นฐานโดยเท่าเทียมกัน และประชาธิปไตยต่างกับรูปการปกครองชนิดอื่นที่ว่าประชาชนคนธรรมดามีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศได้⁷ ความหมายของประชาธิปไตยนั้น แม้จะมีนักปราชญ์หลายท่านได้ออกความเห็นไว้มากก็ตาม แต่ยังไม่ยุติลงอย่างแน่ชัดซึ่งพอสรุปได้คือ

ประชาธิปไตยหมายถึงสิทธิเสรีภาพของเอกชนจะต้องได้รับความคุ้มครองพอสมควร และความคุ้มครองนี้ควรจะมีขั้นต่ำอย่างที่สุดประจำชาติได้ประกาศออกมาเป็นสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพนั้นได้แก่สิทธิที่จะพูด ที่จะเขียน ที่จะชุมนุม ที่จะออกความคิดเห็นกันได้โดยปราศจากข้อจำกัด สิทธิเสรีภาพในบุคคลและทรัพย์สิน สิทธิในการที่จะทนความเสียหายเหลือในเมื่อถูกเจ้าหน้าที่จับกุม สิทธิดังกล่าวทำให้ตนมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองประเทศ หรืออีกนัยหนึ่ง ในการใช้อำนาจในประเทศทั้งในด้านนิติบัญญัติและในด้านการบริหาร อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน เมื่อมองกลับกัน อำนาจนั้นจะต้องไม่อยู่ในกำมือของคน ๆ เดียวหรือกลุ่มเดียว หรือกลุ่มคนซึ่งเป็นจำนวนน้อยภายในประเทศ การใช้สิทธิเสรีภาพและการใช้อำนาจอธิปไตยนั้นบุคคลแต่ละคนจะต้องมี

6 ชูวงศ์ ฉายะบุตร, "หลักพรรคการเมือง" หน้า 2-3.

7 สนธิ บาย์ชัน, การเมืองท้องถิ่นไทย (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2519), หน้า 91.

ความเสมอภาคกันต่อหน้ากฎหมาย การใช้อำนาจในความยุติธรรมทางการเมืองนั้น จะต้องเป็นอิสระจากการบริหารแผ่นดิน ความเสมอภาคที่กล่าวมาแล้ว ต้องกินความเลยจากการเมืองออกไปสู่เศรษฐกิจและระบบสังคมด้วย ถ้าหากว่ามีความเหลื่อมล้ำต่ำสูงกันมากมายในด้านทรัพย์สินและในด้านการเคารพนับถือซึ่งกันและกัน สมดุลยภาพทางการเมืองก็จะเป็นไปไม่ได้ หรืออีกนัยหนึ่ง จะพิจารณาประชาธิปไตยแต่เฉพาะในทางการเมืองหรือทางการเมืองนั้นไม่พอ การใช้สิทธิเสรีภาพ และสมภาพของเอกชนนั้น จะต้องใช้โดยไม่ก้าวก้าวเป็นปรปักษ์ซึ่งกันและกัน หรือหมายความว่าไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ใครจะใช้สิทธิจนเกินไปเพื่อจะล่วงล้ำสิทธิของคนอื่นนั้นย่อมทำไม่ได้ ในกรณีเช่นนี้ บุคคลในระบอบประชาธิปไตยจะต้องมีระเบียบวินัยพอสมควร และระเบียบวินัยนี้จะต้องมาจากตัวของตัวเอง จะมาจากภายนอกหรือเบียดเบียนมิได้ ทหารที่มนุษย์เกิดมาไม่เท่าเทียมกัน ตามธรรมชาติย่อมทำให้มีผู้อ่อนแอและมีผู้แข็งแรง ดังนั้น จำเป็นต้องมีความร่วมมือร่วมใจกันเป็นสมานฉันท์ ต้องอาศัยความเมตตาซึ่งกันและกัน จึงจะทำให้ประชาธิปไตยดำเนินไปได้ด้วยดี ⁸

ประเทศที่มีการปกครองแบบประชาธิปไตยได้ผลดีนั้น ประชาชนจะต้องมีอุดมการณ์ประชาธิปไตยซึ่งเกิดจากทฤษฎีและแนวความคิดทางการเมืองที่สำคัญคือ ปัจเจกชนนิยม (Individualism) เป็นความเชื่อของคนที่มีต่อหลักการซึ่งมีอยู่ในทฤษฎีประชาธิปไตย และได้นำเอาความเชื่อนั้นมายึดถือไว้ เป็นหลักเกณฑ์ในการตัดสินใจปัญหาสำคัญ ๆ ในชีวิต ปัจเจกชนนิยมจะยึดความมีอิสระเสรีภาพของบุคคล และมองความสัมพันธ์ระหว่างคนกับรัฐบาลว่า รัฐบาลมีอยู่เพื่อเป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้บุคคลในสังคมมีชีวิตที่มั่นคง ปลอดภัยและสมบูรณ์ มากกว่าที่จะถือว่ารัฐบาลเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเหนือบุคคล และคนทั้งหลายในสังคมยอมทำหน้าที่ต่าง ๆ เพื่อรัฐ เจมส์ สตีเฟน กล่าวสนับสนุนไว้ว่า "เสรีภาพหมายถึงปราศจากการบีบบังคับอันทำให้เดือดร้อน แต่การบังคับควบคุมทางสังคมในบางกรณีก็เป็นสิ่งที่พึงปรารถนา และจำเป็นเพื่อที่จะรักษาไว้ซึ่งศีลธรรมจรรยาในการดำรงสังคมไว้ให้มีความสุข" แม้แต่ขงจื้อ นักปราชญ์จีนโบราณผู้ยิ่งใหญ่ก็มีความเห็นสอดคล้องกันคือ

⁸ ปวย อึ้งภากรณ์, "ประชาธิปไตยของไทย", ใน รัฐศาสตร์ 17 (กรุงเทพมหานคร: บพิธจำกัด, 2518), หน้า 1-3.

ผู้ปกครองต้องปกครองโดยคุณธรรม สถาบันผู้ปกครองถ้าไม่อยู่ในคุณธรรม ประชาชนก็จะล้มล้างได้ ถ้ารัฐบาลนำประชาชนโดยคุณธรรม วางระเบียบโดยคุณธรรม ประชาชนก็จะรู้สึกมีเกียรติ หากผู้ปกครองเอาโทษมาขู่บังคับ ประชาชนก็จะหาทางหลีกเลี่ยง ควรทำกฎหมายให้เป็นเสมือนดนตรี เพื่อให้เคลิบเคลิ้มแล้วจะบรรลุถึงซึ่งความสุข⁹ เมื่อพิจารณาถึงอุดมการณ์ประชาธิปไตยอาจสรุปลักษณะสำคัญได้ดังนี้ คือ

1. มีศรัทธาในความสามารถ สติปัญญาของมนุษย์ในการที่จะร่วมมือกันทำงาน รู้จักเหตุผลและการยึดหลักเหตุผลด้วยวิธีการทดลองค้นคว้าตามแบบวิทยาศาสตร์ จอห์น ล็อก กล่าวว่า "ความรู้ทั้งหลายทั้งปวงของคนเราได้มาจากประสบการณ์ ในโลกนี้ไม่มีความจริงอันเดียว ความจริงย่อมเปลี่ยนแปลงไปได้ เมื่อมีการค้นคว้าหาข้อมูลข่าวสารมากขึ้น"¹⁰

2. มีความเชื่อในสิทธิเสรีภาพที่จะแสดงความคิดเห็น การยอมให้ทุกฝ่ายเสนอข้อเท็จจริง เหตุผลและความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาแล้วจึงร่วมกันตัดสินใจจะเป็นวิธีที่ดีที่สุด จากหลักข้อนี้จึงเกิดเสรีภาพทางการพูด ทางการพิมพ์เผยแพร่ ทางการประชุม และเสรีภาพในการรวมกลุ่มจัดตั้งสมาคม ตลอดจนถึงพรรคการเมืองด้วย เสรีภาพจึงเป็นธาตุแท้ของความเป็นคน ดังที่ รัสโซ่เขียนไว้ในสัญญาประชาคม (social contract) ว่า "การเสียสละละทิ้งเสรีภาพเท่ากับเป็นการสละความเป็นมนุษย์ เท่ากับยอมเสียสิทธิของมนุษย์ชน แม้แต่หน้าที่ของเรา ... การสละละทิ้งเช่นนี้เป็นการขัดต่อธรรมชาติของมนุษย์ การที่นำเอาเสรีภาพทั้งหลายออกมาจากเจตจำนงของคน ก็เท่ากับเอาศีลธรรมออกจากการกระทำของคนนั่นเอง"¹¹

3. เชื่อว่าอำนาจทางการเมืองของรัฐบาลเกิดขึ้นจากความยินยอมของประชาชน การให้ความยินยอมเท่ากับเป็นการสร้างความชอบธรรมให้กับกำลังหรืออำนาจ ดังนั้นรัฐบาลที่ชอบธรรมจึงเป็นผู้ปกครองจะครองอำนาจอยู่ได้ ไม่ใช่เพราะการอ้างอิงการจากสวรรค์ อ้างขนบธรรมเนียมประเพณีหรือโดยการใช้อำนาจ แต่อยู่ในอำนาจโดยการที่ประชาชนให้ความยินยอมด้วยความเต็มใจ

9 เขียน อีรวินท์, วิวัฒนาการการปกครองจีน (พระนคร: สมาคมสังคมนิยมแห่งประเทศไทย, 2509), หน้า 23-4.

10 จรูญ สุภาพ, การเมือง (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2514), หน้า 31.

11 เรื่องเดียวกัน, หน้า 31.

และประชาชนเท่านั้นที่จะเป็นผู้ตัดสินรัฐบาลได้

4. เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีความเท่าเทียมกัน ความเท่าเทียมหรือความเสมอภาคนี้ไม่ได้หมายถึงความเท่าเทียมกันทางสติปัญญาหรือทางกายภาพ อริสโตเติล ได้เคยกล่าวไว้ในหนังสือเรื่องโพลิติกส์ตอนหนึ่งว่า " ประชาธิปไตยที่เรียกว่าบริสุทธิ์ที่สุดนั้นได้แก่ความเสมอภาค คนยากจนหรือคนร่ำรวยจะต้องได้รับการปฏิบัติจากเจ้าหน้าที่ของรัฐและกฎหมายโดยเท่าเทียมกัน อำนาจสูงสุดของรัฐนั้น ประชาชนย่อมมีส่วนที่จะมีและใช้ได้โดยเสมอภาค ไม่แยกกว่าเป็นเพศใด มีกำเนิดอย่างไร มีฐานะสังคมทางเศรษฐกิจเช่นใด ความเสมอภาคนี้หมายถึงการได้รับโอกาสในการแสวงหาการศึกษา การทำงานที่เท่าเทียมกัน" ¹²

5. เชื่อในสถาบันทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมที่เป็นกลไกของรัฐบาลนั้นว่ามีอยู่เพื่อรับใช้บุคคลในสังคม คนเข้ามาอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐบาลก็เพราะเขาคิดว่า รัฐบาลเป็นเครื่องมือในการที่จะช่วยให้เขามีชีวิตที่ดีกว่าแต่ก่อน มีเสรีภาพ มีความมั่นคงปลอดภัยในทรัพย์สิน อุดมการประชาธิปไตยแบบเสรีนิยมเห็นว่า รัฐบาลควรปล่อยให้เอกชนทำกิจการและดำเนินชีวิตในด้านต่างๆ เอง โดยเข้าแทรกแซงน้อยที่สุด รัฐจะเข้าแทรกแซงในวิถีชีวิตและการจัดระเบียบสังคมของคน ก็ต่อเมื่อกิจการนั้นเอกชนไม่สามารถจะทำได้แล้วเท่านั้น

6. เชื่อว่ารัฐเป็นเพียงอุปกรณ์ที่ช่วยให้คนในสังคมบรรลุถึงความสุขสมบูรณ์ และรัฐอยู่ได้ก็ด้วยเป้าหมายที่จะคุ้มครองชีวิต ทรัพย์สินและการแสวงหาความสุข ดังนั้น ประชาชนมีสิทธิที่จะทำการต่อต้านรัฐบาลที่ไม่ปฏิบัติตามจุดหมายดังกล่าว หรือรัฐบาลที่ใช้อำนาจเป็นธรรม ¹³

การมีส่วนร่วมทางการเมือง

การมีส่วนร่วมทางการเมือง (political participation) ของประชาชนได้เปลี่ยนแปลง

¹² ชัยอนันต์ สมุทวณิช, อุดมการณ์ทางการเมือง (กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย, 2517), หน้า 53-61.

¹³ สุขุม นวลสกุล, "ประชาธิปไตยสามประเภท", ใน รัฐศาสตร์ - การเมือง (กรุงเทพมหานคร: พิฒเนศ, 2518), หน้า 6.

แนวความคิดดั้งเดิม จากการศึกษาที่จะให้ประชาชนปกครองตนเองตามแบบประชาธิปไตยโดยตรง มาเป็นแบบประชาธิปไตยโดยทางผู้แทน (representative democracy) ประชาชนเป็นเพียงผู้มีส่วนร่วมเท่านั้น มิใช่เป็นตัวดำเนินการ ผู้ดำเนินการเมืองการปกครองที่แท้จริงคือ ผู้แทนที่ประชาชนมอบหมายให้ดำเนินการแทน ฉะนั้นเพื่อรักษารูปแบบของการปกครองให้เป็นไปโดยลักษณะที่สนองความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง จึงต้องมีการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง เพื่อให้การปกครองแบบประชาธิปไตยโดยทางผู้แทนเป็นไปโดยสุจริตยุติธรรม และเป็นไปตามความต้องการของประชาชน ตลอดจนเพื่อให้การใช้อำนาจของผู้ปกครองประเทศเป็นไปในขอบเขตจำกัดดังกล่าวมาแล้ว

ปัจจุบันแนวความคิดในเรื่องการเป็นผู้แทนได้รับการปฏิบัติอยู่โดยทั่วไปในประเทศต่าง ๆ ไม่ว่าประเทศนั้นจะมีการปกครองในแบบระบอบรัฐสภาหรือระบบประธานาธิบดี โดยถือว่าลักษณะของการมีผู้แทนในระบอบประชาธิปไตย ควรมีลักษณะที่ประชาชนสามารถควบคุมได้อย่างแท้จริง (actual population control) หมายความว่า ประชาชนสามารถควบคุมรัฐบาลและผู้ทำการแทนประชาชนทุกอย่างได้โดยทางหนึ่งทางใด วิธีการที่สำคัญก็คือ การเลือกตั้งที่เปิดเป็นการทั่วไป ซึ่งนับว่าเป็นวิธีการควบคุมให้ผู้ที่ได้รับการเลือกตั้ง ต้องยึดถือเจตนารมณ์อันเป็นส่วนร่วมของประชาชนเป็นหลัก มีลักษณะให้ตัวแทนใช้อำนาจได้อย่างกว้างขวาง (broad popular representation) หมายความว่า ผู้ที่ได้รับเลือกตั้งจากประชาชนนั้น แม้จะต้องถูกจำกัดสิทธิบางประการ แต่เพื่อให้ผู้ที่ได้รับการเลือกตั้งจากประชาชนดำเนินการแทนประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพ จะต้องให้อำนาจแก่ผู้แทนทำการแทนได้อย่างกว้างขวาง สามารถใช้สิทธิทางการเมืองแทนประชาชนได้ ฉะนั้น การควบคุมผู้แทนโดยประชาชนจึงมักเป็นการควบคุมในเรื่องใหญ่ ๆ ที่เป็นเรื่องสำคัญ และมีผลกระทบต่อประชาชนโดยตรง เช่นการกำหนดนโยบาย และการตัดสินใจปัญหาต่าง ๆ ที่สำคัญ มีลักษณะเป็นการประกันสิทธิพลเมือง (civil rights) หมายถึงการจะดำเนินการตามหลักการเป็นตัวแทนประชาชนนั้น ผู้ทำการแทนประชาชนจะต้องประกันสิทธิพลเมือง รวมทั้งเสรีภาพในการนับถือศาสนา การพูดและการพิมพ์ รวมทั้งสิทธิในทรัพย์สินและวิธีการทางศาล ประชาชนในท้องถิ่นควรมีความสนใจต่อสิ่งต่าง ๆ ในทางการเมืองเพื่อทราบสถานการณ์ใหม่ ๆ แนวความคิดหรือแรงผลักดันใหม่ ๆ ควรเข้ามีส่วนร่วมในการดำเนินการทางการเมือง เพื่อเข้าควบคุมและเสนอความคิดเห็นของตนได้ ควรมองเห็นความสำคัญของการเมืองและการปกครองที่ตนผูกพันเกี่ยวข้องอยู่ มีความคิด

ที่จะดำเนินการปกครองหรือดำเนินการทางการเมืองด้วยตนเองบ้าง มิใช่ปล่อยให้ผู้อื่นทำแทนตนแต่ฝ่ายเดียว ประชาชนควรเข้ามีส่วนร่วมในการปกครองตนเอง ในการตัดสินใจปัญหาต่าง ๆ ในสังคม การเมืองและเศรษฐกิจ โดยทั่วไปประชาชนเข้ามีส่วนร่วมในการปกครองตนเองได้หลายวิธี เช่น การเลือกตั้ง การเข้าร่วมในกลุ่มผลประโยชน์ หรือ กลุ่มอิทธิพล เข้าร่วมในพรรคการเมือง และการที่แต่ละคนเข้าไปติดต่อกับรัฐบาลเองโดยตรง¹⁴

เพื่อให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ดังกล่าว ประชาชนจึงสามารถมีส่วนร่วมทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยโดยทางผู้แทนคือ โดยการออกเสียงเลือกตั้ง การบีบบังคับหรือชักจูงอย่างไม่เป็นทางการ และการดำเนินการอย่างเป็นทางการ ดังจะอธิบายตามลำดับคือ

1. โดยการออกเสียงลงคะแนนเลือกตั้ง การเลือกตั้งเป็นเครื่องมือสำคัญในการแสดงออกซึ่งเจตจำนงของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย เป็นการรักษาไว้ซึ่งสิทธิแห่งการเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย แต่การออกเสียงเลือกตั้งตามนัยนี้ ไม่อาจเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกคนเป็นผู้เลือกตั้งได้ ทั้งนี้เพราะการเลือกตั้งจำเป็นต้องใช้เหตุผล และความเข้าใจที่มากพอสมควร การเลือกตั้งซึ่งมีการกำหนดระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง โดยใช้หลักกฎหมายและยึดถือหลักรัฐธรรมนูญ เป็นวิธีการหนึ่งที่ทำให้ผู้แทนของประชาชนได้ใกล้ชิดกับประชาชน เพราะประชาชนเป็นผู้กำหนดตัว และมอบหมายให้ปฏิบัติภารกิจแทนความต้องการของตน นอกจากนี้ยังเป็นการสนับสนุนให้รัฐบาลและผู้แทนมีความรับผิดชอบต่อประชาชนมากยิ่งขึ้น ในบางครั้งความต้องการของประชาชนอาจขัดกัน ฉะนั้นในระบอบประชาธิปไตยจึงกำหนดกติกาไว้ว่า ให้ถือเอาเกณฑ์คะแนนเสียงของฝ่ายข้างมากเป็นเครื่องตัดสินชี้ขาด ในการเลือกตั้งผู้ที่ได้รับคะแนนนิยมมากที่สุดเป็นผู้ชนะ การเลือกตั้งจึงเท่ากับเป็นการรับฟังและเป็นการแสดงออกซึ่งเจตจำนงของประชาชนโดยฝ่ายข้างมาก การเลือกตั้งจึงกำหนดวิธีการเลือกไว้อย่างกว้างขวาง และให้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนเป็นการเฉพาะตัว ผู้ใดจะบังคับไม่ได้¹⁵

14 สนธิ บายฮ์ชัน, การเมืองท้องถิ่นไทย, หน้า 91 และ 132.

15 เมธา สุตบรรทัด, ประชาธิปไตยและหน้าที่ของผู้แทนราษฎร (กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2517), หน้า 37-40.

2. การบีบบังคับหรือการชักชวนอย่างไม่เป็นทางการ การแสดงออกซึ่งเจตจำนงของประชาชนมิใช่ว่าจะมีเพียงโดยการเลือกตั้งเพียงครั้งเดียว ยังต้องมีต่อ ๆ ไปอีกหลาย ๆ ครั้ง ดังนั้น การเข้ามีส่วนร่วมของประชาชนจึงมิใช่มีเพียงแค่มื่อสิ้นสุดการเลือกตั้งเท่านั้น ประชาชนยังมีโอกาสได้พิจารณานโยบายและการดำเนินงานของผู้แทนที่ได้รับการเลือกตั้งอีกต่อไป ตามประสบการณ์ในประเทศประชาธิปไตยทั้งหลายในตะวันตกที่ปฏิบัติการอย่างได้ผลคือ ภายหลังที่ประชาชนได้ใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งผู้แทนเข้าไปทำหน้าที่แทนตนแล้ว ประชาชนควรติดตามการทำงานของผู้แทนว่าได้ทำประโยชน์อะไรบ้าง การติดตามนี้สามารถทำได้หลายทางหลายวิธี เป็นต้นว่า ประชาชนจะต้องติดตามทางสื่อมวลชนต่าง ๆ เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ แม้กระทั่งการเข้าฟังการประชุมต่าง ๆ ทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น ทั้งนี้นอกจากจะเป็นการตรวจสอบและติดตามผลการปฏิบัติงานของผู้แทนแล้ว ประชาชนยังสามารถทราบข่าวความเคลื่อนไหวทางการเมืองการปกครองอีกด้วย เมื่อพิจารณาในแง่นี้ก็ทำหน้าที่เป็นผู้ตรวจสอบเพื่อหาทางแก้ไขในภายหลัง เป็นผลให้ผู้แทนเพิ่มความระมัดระวังในการปฏิบัติหน้าที่ แต่เนื่องจากวิธีการกำหนดให้มีระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งของผู้แทนทำให้ประชาชนรู้สึกว่าจะเข้าไปเมื่อมีเหตุการณ์อันจำเป็น ประชาชนอาจแสดงความจำนงคือ รวมกลุ่มกันเดินขบวนคัดค้านหรือก่อการจลาจล เพื่อหาทางเปลี่ยนแปลงเจตจำนงที่ได้แสดงไว้แต่เดิม และให้จุดประสงค์ที่แท้จริงบรรลุเป้าหมาย โดยเหตุนี้จึงทำให้ผู้ชนะการเลือกตั้งจำต้องคอยติดตามความเคลื่อนไหวและความคิดเห็นของประชาชนเป็นลำดับทุกระยะเวลา และจะต้องพยายามหาทางให้ทราบมติประชาชนเหล่านั้น เพื่อผ่อนคลายความรู้สึกของประชาชน เพื่อให้การแสดงออกซึ่งเจตจำนงของประชาชนนั้นมีผลในทางสันติ วิธีที่จะช่วยให้ผ่อนคลายความรู้สึกที่ดีคือ การรวมกลุ่ม โดยมีจุดมุ่งหมายทางการเมืองที่เรียกว่า "กลุ่มผลประโยชน์ทางการเมือง" โดยถือเอากลุ่มเป็นศูนย์กลางในการรับฟังและถ่ายทอดความคิดเห็นของประชาชน ซึ่งถ้ามีการจัดระเบียบภายในองค์กรเป็นปีกแผ่น มีเป้าหมายเพื่อแข่งขันกันเข้าเป็นผู้ดำเนินการปกครองเป็นรัฐบาล ก็กลายเป็นพรรคการเมืองไปในที่สุด อย่างไรก็ตาม แบบแผนของการศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมทางการเมืองและการเลือกตั้งยอมรับว่า พรรคการเมืองหรือกลุ่มผลประโยชน์นั้น ย่อมสามารถมีอิทธิพลหรือมีวิธีการบีบบังคับชักจูงอย่างไม่เป็นทางการแบบหนึ่งแบบใดดีกว่าปล่อยให้ประชาชนแสดงความคิดเห็น หรือมีการที่กระทำแบบกระจัดกระจาย การแสดงออกของประชาชนเช่นนี้ รัฐบาลจึงจำเป็นต้องให้ความสนใจ แม้ว่าจะไม่ใช้การแสดงออกหรือบีบบังคับอย่างเป็นทางการก็ตาม ยิ่งไปกว่านั้นประชาชนอาจมีส่วนร่วมต่อกลุ่มผลประโยชน์และพรรคการเมืองมากยิ่งขึ้น โดยการเป็นสมาชิกของพรรคการเมืองซึ่งประกอบด้วยกลุ่ม

ผลประโยชน์ทางการเมืองหลายกลุ่มที่มีความคิดเห็นและความต้องการในหลักการใหญ่ๆ คล้ายคลึงกันให้ความสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง เมื่อพรรคการเมืองนั้นมีความเข้มแข็งมากพอก็อาจได้เป็นรัฐบาลหรือมีอิทธิพลในการควบคุมรัฐบาล

3. การดำเนินงานอย่างเป็นทางการ การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนโดยการใช้สิทธิที่ได้ตามรัฐธรรมนูญ เช่น การริเริ่มกฎหมาย (initiative) การแสดงประชามติ (referendum) และการเพิกถอนออกจากตำแหน่ง (recall) วิธีเหล่านี้เป็นการแสดงออกซึ่งการใช้อำนาจอธิปไตยของประชาชน ทาใช้การมีส่วนร่วมทางการเมืองเฉพาะในการเลือกตั้งเท่านั้นไม่ แต่ยังมีส่วนร่วมโดยการใช้อำนาจทางการเมืองโดยตรงด้วย กล่าวคือ การให้ประชาชนใช้สิทธิริเริ่มกฎหมาย อาจเริ่มโดยกฎหมายให้หรือยอมให้บุคคลร่าง-เสนอให้จัดการร่างกฎหมายหรือรัฐธรรมนูญ และทำโดยมีผู้ลงนามในคำร้องนั้นตามจำนวนที่กฎหมายกำหนด อาจมีข้อกำหนดไว้ว่า ข้อเสนอที่ได้อาจเป็นรูปเป็นร่างเรียบร้อยแล้ว คือ จัดวางไว้เป็นมาตราเสร็จแล้ว ประชาชนจะต้องพิจารณาเรียงตามมาตราหรือแบบที่เสนอนั้น เช่น การเสนอร่างรัฐธรรมนูญ เป็นต้น หรือตามแบบที่ไม่ได้วางไว้เป็นรูปร่าง แต่เสนอเป็นหลักมาให้พิจารณาเท่านั้นก็ได้ เช่น การแสดงประชามติเกี่ยวกับการขึ้นภาษี รัฐบาลอาจขอให้ประชาชนพิจารณาว่าควรขึ้นภาษีหรือไม่ หากประชาชนเห็นชอบ รัฐบาลก็จะเป็นผู้พิจารณาในรายละเอียด แล้วขอความเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎร หรือจะเสนอเป็นรายละเอียดให้ประชาชนพิจารณาเลยก็ได้ การแสดงประชามติซึ่งได้แก่การจัดการให้มาตรการใด ๆ ที่ผ่านสภานิติบัญญัติแล้ว และเป็นเรื่องสำคัญแก่ประชาชนโดยตรง เปิดโอกาสให้ประชาชนมีสิทธิออกเสียงแสดงประชามติก่อนนำออกใช้บังคับ ซึ่งทำให้ประชาชนมีสิทธิยับยั้งกฎหมายโดยการปฏิเสธกฎหมายนั้น วิธีนี้เป็นการเพิ่มพลังให้แก่ประชาชนได้มีโอกาสควบคุมการทำงานของผู้แทนและรัฐบาล นอกจากนั้นยังได้มีโอกาสศึกษาการทำงานของผู้แทนอีกด้วย การเพิกถอนจากตำแหน่งก็เป็นเครื่องมือซึ่งผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งอาจจะถอดถอนผู้ได้รับการเลือกตั้งออกจากตำแหน่งหน้าที่ได้ก่อนที่จะสิ้นสุดสมาชิกภาพของตำแหน่งนั้น วิธีการถอดถอนก็คือ การเข้าชื่อกันตามจำนวนที่กำหนด ยื่นคำร้องขอให้ถอดถอนสมาชิกผู้นั้นออกจากตำแหน่งเพราะความบกพร่อง หรือปฏิบัติหน้าที่ผิดพลาดอันอาจเป็นผลเสียหายร้ายแรงต่อส่วนร่วมได้¹⁶

16 เรื่องเดียวกัน, หน้า 40-46.

การปกครองในระบอบประชาธิปไตยนั้น การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการใช้อำนาจ
 อธิปไตยโดยนับว่าสำคัญมาก ได้แก่ การวางนโยบายต่าง ๆ ของประเทศในด้านต่าง ๆ รวมทั้งการมี
 ส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจปัญหาอันเกี่ยวข้องกับรัฐ ประเทศใดที่ประชาชนมีโอกาสใช้สิทธิใช้
 เสี่ยงที่จะมีส่วนในการวางนโยบายตัดสินใจปัญหาของรัฐ ไม่ว่าจะกระทำโดยทางตรงหรือโดยทางอ้อม
 ก็ตาม เมื่อประชาชนได้แสดงออกซึ่งความคิดเห็นเหล่านั้นแล้ว หากเป็นความต้องการของเสียงส่วน
 ใหญ่ (majority) รัฐบาลก็ควรรับฟังและนำไปปฏิบัติ มติมหาชน (public opinions) นี้อาจใกล้เคียงกับคำว่า
 เจตนารมณ์ (general will) ของราษฎรที่รัฐฯ ได้เคยพูดไว้ นอกจากนั้นแม้ความเห็น
 เหล่านี้จะมาจากฝ่ายข้างน้อย (minority) รัฐบาลก็พึงรับฟังด้วย และต้องให้หลักประกันในการ
 รักษาสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น และเสรีภาพอย่างอื่น ๆ ของฝ่ายข้างน้อยให้เท่าเทียม
 กับฝ่ายข้างมากด้วย ¹⁷ ประชาธิปไตยก็จะตั้งอยู่บนรากฐานที่สำคัญได้แก่ ประชาชนจะมีส่วนร่วม
 ในการปกครองประเทศ ประชาธิปไตยจะทำให้ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องกับการเมือง การบริหาร
 ประเทศชาติด้วย และประชาชนจะเป็นเจ้าของ ผู้ใช้และผู้รับประโยชน์ของการใช้อำนาจการปกครอง
¹⁸ Lipset ได้ให้ความเห็นไว้ว่า ประชาธิปไตยจะมีเสถียรภาพได้ในประเทศที่มีพื้นฐานดังนี้คือ
 ระบบสังคมเปิด (open class system) เศรษฐกิจมั่งคั่ง (economic wealth) มีความเท่าเทียมกัน
 (equalitarian value system) เศรษฐกิจถือแบบเสรีหรือนายทุน (capitalist economy) มีการ
 ศึกษาสูงหรืออัตราการอ่านออกเขียนได้สูง (literacy) และมีส่วนร่วมในองค์การหรือสมาคมต่าง ๆ
 จำนวนมาก Lipset ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า ในประเทศที่ปกครองแบบประชาธิปไตยอย่างมั่นคง จะมี
 ลักษณะสหสัมพันธ์กันระหว่างความเจริญเติบโตของชุมชนหนาแน่น (urbanization) ระดับการศึกษา
 การมีส่วนร่วมในสื่อมวลชน (media participation) และการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบ
 ประชาธิปไตย (political participation) ¹⁹ โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้น จะเกิดผล

17 จรูญ สุภาพ, การเมือง, หน้า 16-7.

18 สุจินต์ ทังสุบุตร, "พลังการเมือง", ใน การเมืองและการปกครอง (พระนคร:
 สมาคมสังคมนิยมแห่งประเทศไทย, 2517), หน้า 275.

19 Seymour Martin Lipset, Political Man (London: William Heinemann
 Ltd., 1971), pp. 58, 74.

ดีได้รัฐบาลจะต้องสนับสนุนผลประโยชน์ให้เกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง กลุ่มผลประโยชน์เหล่านั้นจะเป็นกลไกทางการเมืองที่สำคัญอันหนึ่ง ที่ช่วยพิทักษ์รักษาผลประโยชน์ส่วนใหญ่ของประชาชนไว้ และมีบทบาทคอยต่อรองกับรัฐบาลเพื่อให้บริหารประเทศได้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนส่วนมาก และในโอกาสเดียวกันกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ก็จะมีส่วนช่วยสนับสนุนรัฐบาลให้มีความมั่นคงอีกด้วย กลุ่มผลประโยชน์ที่มีระเบียบวินัย มีความเหนียวแน่น มีอุดมการณ์ทางการเมืองดีก็จะกลายเป็นกลุ่มอิทธิพลและกลายเป็นพรรคการเมืองไปในที่สุด พรรคการเมืองก็จะมีส่วนช่วยประชาชนให้มีความรู้ความเข้าใจ มีความสนใจทางการเมืองได้ดีขึ้น มีการติดต่อประสานประโยชน์ระหว่างกลุ่มผลประโยชน์กับรัฐบาลที่พรรคการเมืองสังกัดหรือสนับสนุนรัฐบาล เพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดทางการเมืองและหาทางตกลงกันได้โดยสันติวิธีได้โดยเร็วที่สุด หรือพรรคการเมืองฝ่ายค้านก็จะคอยช่วยกลุ่มผลประโยชน์พิทักษ์รักษาผลประโยชน์ของประชาชนให้อีกทางหนึ่งด้วย

เนื่องจากการศึกษาความมีส่วนร่วมทางการเมืองของครูในโรงเรียนชั้นนำ ในเขตกรุงเทพมหานคร เน้นการศึกษาเฉพาะกรณีเหตุการณ์รัฐประหารของคณะ รสช. 2534 และกรณีเดือนพฤษภาคม 2535 ซึ่งเหตุการณ์ในครั้งนั้นเป็นความรุนแรงทางการเมืองที่เกิดขึ้น จากความขัดแย้งที่มีขึ้นระหว่างฝ่ายการเมืองและฝ่ายทหาร รวมถึงความขัดแย้งที่ประชาชนมีต่อการเมืองการปกครองของไทย ดังนั้นจึงเห็นว่าทฤษฎีแนวความคิดเกี่ยวกับความขัดแย้ง สาเหตุหรือที่มาของความขัดแย้ง ตามทฤษฎีต่าง ๆ รวมถึงทฤษฎีและความหมายเกี่ยวกับความรุนแรงทางการเมืองจึงมีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ดียิ่งขึ้น

แนวความคิดเกี่ยวกับความขัดแย้ง

ความหมายของความขัดแย้ง

คำว่า ความขัดแย้ง ตามความหมายทางสังคมวิทยา เป็นการปะทะสังสรรค์ทาง

สังคมแบบหนึ่ง ที่เป็นการทำลายบุคคลหรือกลุ่มฝ่ายตรงข้าม การขัดแย้งเกิดขึ้นเพราะความไม่ลงรอยกัน ซึ่งอาจจะเป็นความคิดเห็น ผลประโยชน์ หรือวิถีชีวิตที่เข้ากันไม่ได้²⁰ ตามความหมายในพจนานุกรม Webster คำว่า ความขัดแย้ง (conflict) มาจากรากศัพท์ภาษาละติน คือ *confligere* หมายถึง การต่อสู้ (fight) การทำสงคราม (warfare) ความไม่ลงรอยกันหรือการเข้ากันไม่ได้ (incompatibility) การขัดซึ่งกันและกันหรือการเป็นปรปักษ์ (opposition)²¹ Beck ให้ความหมายว่า ความขัดแย้งเป็นการตกลงกันไม่ได้ การโต้เถียง (debates) เป็นการเล่นเกมต่าง ๆ ในรูปแบบของการแข่งขัน (competition) ซึ่งฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องแสวงหาการทำลายล้างหรือการกำจัดกัน²² ความขัดแย้งในความหมายของ Coser หมายถึง การแข่งขันกันในเรื่องของค่านิยม (values) เพื่อให้ได้มาซึ่งสถานภาพอำนาจ และทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด โดยมุ่งกำจัดคู่แข่ง Mack และ Pease ให้ความหมายว่า ความขัดแย้ง คือ การเป็นปรปักษ์ต่อกันอย่างเปิดเผยของบุคคลหรือกลุ่มซึ่งมีเป้าหมายที่จะทำลายล้างคู่แข่ง²³

จากนิยามดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะของความขัดแย้งนั้นเป็นเรื่องของการปะทะสังสรรค์ (interaction) ระหว่างคู่แข่งตั้งแต่ 2 ฝ่ายหรือมากกว่าซึ่งมีเป้าหมาย ค่านิยม อุดมการณ์ ผลประโยชน์ และวิถีชีวิตที่เข้ากันไม่ได้ความคิดเห็นและผลประโยชน์เป็นมูลเหตุสำคัญของการขัดแย้ง การแก่งแย่งแข่งขันระหว่างกลุ่ม เพื่อทรัพยากรอันจำกัด Kriesberg ให้ความเห็นว่า ลักษณะความสัมพันธ์ของคู่แข่ง มีส่วนสำคัญในการกำหนดระดับความเข้มข้นของความขัดแย้ง ความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันของอำนาจเป็นลักษณะสำคัญที่สุดของความขัดแย้ง เพราะมีความเกี่ยวข้องกับขอบเขตการขัดแย้งตั้งแต่จุดกำเนิดจนกระทั่งสิ้นสุด ระดับของอำนาจที่แตกต่างกันเป็นผลให้คู่แข่งเริ่มตระหนักถึงความแตกต่างดังกล่าว และยังทำให้มีการ

20 อุทัย ทิรัญโต, หลักสังคมวิทยา (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2522), หน้า 63.

21 อรุณ รักษธรรม และ ประจักษ์ เปี่ยมสมบูรณ์, "การบริหารความขัดแย้งในองค์การ", เอกสารประกอบการศึกษารัฐประศาสนศาสตร์ 46 (มีนาคม 2527): 5.

22 เรื่องเดียวกัน, หน้า 5.

23 Reymond W. Mack and John Pease, Sociology and Social life (New York : D Van Nostrand Company, 1973), pp. 68.

แสวงหาวิธีการเพื่อให้ได้มาซึ่งความเท่าเทียมกัน หรือการพยายามยุติความขัดแย้งนั่นเอง²⁴ ความขัดแย้งทางการเมืองส่วนใหญ่เกิดจากการแสวงหาอำนาจเหนือกว่ากัน หรือการไม่พอใจในการปกครองของอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งสาระสำคัญที่เกี่ยวกับสาเหตุ และพลวัตของกระบวนการขัดแย้งนั้นจะได้เสนอในรายละเอียดดังต่อไปนี้

สาเหตุความขัดแย้ง

การศึกษาความขัดแย้งในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมาได้มีผู้ศึกษา และกำหนดเป็นทฤษฎีเกี่ยวกับสาเหตุของการขัดแย้งไว้หลายแนวทาง คือ

1. การศึกษาในกลุ่มแรก มองสาเหตุของการขัดแย้งว่าเกิดขึ้นตามธรรมชาติมนุษย์และสัตว์ในทุกสังคม Konrad Lorenz ได้อธิบายว่าความขัดแย้งของมนุษย์ เกิดจากพื้นฐานแนวความคิดสัญชาตญาณความก้าวร้าว²⁵ (instinctual theories of aggression) การขัดแย้งและการต่อสู้ เป็นกระบวนการเพื่อการทดแทนหรือชดเชยสิ่งที่เป็นสัญชาตญาณก้าวร้าวทำลายล้างมนุษย์โดยผ่านทาง การขัดแย้งหรือการแข่งขัน แนวความคิดนี้ นิยมศึกษาในหมู่นักพฤติกรรมศาสตร์หลายคน เช่น Mongtague ในเรื่องมนุษย์และความก้าวร้าว²⁶ Corney ในเรื่องมนุษย์²⁷ และ Storr ในเรื่องความก้าวร้าวของมนุษย์²⁸

2. การศึกษาของกลุ่มที่สอง ให้ความสนใจสาเหตุของความขัดแย้งที่ลักษณะโครงสร้างสังคม ข้อเสนอของทฤษฎีนี้ อธิบายว่าความขัดแย้งเกิดจากการกดขี่ขูดรีดทางชนชั้น โดยเฉพาะในสังคมทุนนิยมซึ่งโครงสร้างมีการแบ่งชนชั้นสูง และเป็นชนชั้นที่กดขี่ขูดรีด ดังนั้นความขัดแย้งจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งขัดแย้งกันในผลประโยชน์ของชนชั้นเนื่องจากความสำนึกของชนชั้น

²⁴ Louis Kriesberg, The Sociology of Social Conflict (New York : Englewood Cliffs Prentice - Hall, 1973), pp. 66.

²⁵ Konrad Lorenz, On Aggression (New York : Bantam, 1969)

²⁶ Ashley Mongtague, ed, Man and Aggression (New York : Oxford University Press, 1968)

²⁷ Roderic Corney, The Human Agenda (New York : Bantam, 1973)

²⁸ Anthony Storr, Human Aggression (New York : Athenemum, 1968)

ที่ก่อตัวขึ้นมากมายเป็นความขัดแย้งทางสังคม ผู้นำสำคัญในกลุ่มความคิดนี้ คือ Kark Marx ในหนังสือ Capital Marcuse²⁹ และ C. Wright Mills³⁰ ได้ทำการจำแนกตัวแปรพื้นฐานของการขัดแย้งว่าความขัดแย้งไม่ได้เกิดขึ้นโดยบังเอิญ แต่เป็นผลพวงจากสังคมทุนนิยมและโครงสร้างทางเศรษฐกิจการกดขี่และการขัดแย้งในผลประโยชน์ทางสังคมมิได้เป็นอยู่อย่างถาวร แต่จะคลี่คลายโดยการปฏิวัติความขัดแย้งทางสังคม ผู้สนับสนุนแนวความคิดนี้มี Lenin, Mao Tse-Tung และ Fannon เป็นต้น Dahrendorf ก็มีความเห็นเช่นเดียวกันว่าความขัดแย้งทางสังคมเกิดจากการกดขี่ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ แต่แตกต่างจากการกดขี่ทางชนชั้นอย่างแนวความคิดของ Marx ที่ Dahrendorf เห็นว่าความขัดแย้ง เรื่องผลประโยชน์ในสังคม เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ก็จริงแต่แหล่งกำเนิดอันเป็นที่มาของความขัดแย้งในสังคมนั้น เกิดจากการรวมตัวขึ้นเป็นองค์กรของกลุ่มในสังคม เช่น ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสหรัฐอเมริกา มักจะเกิดกลุ่มต่าง ๆ ที่มีการจัดตั้งเป็นองค์กร เช่น กลุ่มสหภาพแรงงานเพื่อความเสมอภาพ เป็นต้น³¹

3. การศึกษาในกลุ่มที่สาม เสนอความคิดในแนวบูรณาภาพ และฉันทานุภาพ (consensus and integration) คือมองความขัดแย้งว่าเกิดจากความแปรปรวน หรือความบกพร่องในกระบวนการทางสังคม นักคิดสำคัญในกลุ่มนี้คือ Parson³² และ Smelser³³ อธิบายว่าสังคมเป็นระบบของการรวมเอาความยึดเหนี่ยวระหว่างปทัสถานของความเห็นพ้องต้องกัน และความชอบธรรมของทั้งระบบสังคม และบทบาทสถานะของสมาชิกในสังคมควบคู่กันไป ตามแนวความคิดนี้ ความเป็นระเบียบในสังคมไม่จำเป็นต้องถูกครอบงำโดยกลุ่มอำนาจ เพราะที่แนวความคิด

29 Herbert Marcuse, Reason and Revolutions (New York : Humanities Press, 1968)

30 C. Wright Mills, The Power Elite (New York : Oxford University Press, 1956)

31 Ralf Dahrendorf, Class and Class Conflict in Industrial Society (California : Standford University Press, 1959)

32 Tolcott Parson, The Social System (New York : Free Press, 1960)

33 Neil Smelser, Theory of Collective Behaviors (New York : Free Press, 1951)

นี้คำนึงถึงความชอบธรรมเป็นหลักในการอยู่รอดของสังคม และเมื่อใดที่เกิดความขัดแย้งในสังคม นั้นหมายถึงว่า ได้เกิดภาวะตึงเครียดขึ้นในสังคม ซึ่งเป็นการคุกคามต่อภาวะ ดุลยภาพของระบบ สังคมยิ่งความตึงเครียดมีสูงขึ้นเท่าใด ความขัดแย้งทางการเมืองที่รุนแรงถึงขั้นปฏิวัติ รัฐประหาร ก็เกิดขึ้นได้ เนื่องจากภาวะชอบธรรมของระบบสังคมถูกทำลาย นักทฤษฎีในกลุ่มนี้ เช่น Johnson³⁴ เห็นว่าการอยู่ร่วมกันในสังคมของสมาชิก เป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ ซึ่งกันและกัน การร่วมมือกันเป็นสิ่งปกติในสังคม แต่ความขัดแย้งเป็นสิ่งผิดปกติและเป็นการสนองตอบต่อภาวะอสมดุลยภาพ ในระบบสังคมที่สูญเสียความชอบธรรม

4. แนวความคิดของกลุ่มที่สี่ มีหลักการที่แตกต่างในลักษณะตรงกันข้ามกับกลุ่มที่สาม คือกลุ่มนี้อธิบายว่าความขัดแย้งนั้นเกิดจากการทำหน้าที่อย่างหนึ่งของระบบสังคม ความขัดแย้งมิได้เกิดขึ้นโดยสันดาน หรือความบกพร่องของระบบสังคม Coser อธิบายโดยชี้ให้เห็นว่า ความขัดแย้งจะช่วยสร้างความสมานฉันท์ในสังคม เพราะความขัดแย้งเป็นอาการบอกรู้ถึงการปฏิเสธความสัมพันธ์ในรูปแบบเดิมระหว่างคู่กรณี อำนาจของคู่กรณีได้รับการจัดสรรโดยกระบวนการขัดแย้ง ดุลยภาพและสัมพันธ์ภาพรูปแบบใหม่ถูกสถาปนาขึ้นมาได้จากการที่โครงสร้างสังคม เปิดช่องให้มีการขัดแย้งเพื่อลดเงื่อนไขความไม่เสมอภาคลง โดยการขยายความสัมพันธ์ทางอำนาจ ช่วยลดการแบ่งแยกโดดเดี่ยวในสังคม ช่วยการรวมหน่วยบรรดากลุ่มต่าง ๆ ที่เป็นปฏิปักษ์ต่อกัน ในโครงสร้างสังคมที่มีความขัดแย้งปรากฏอยู่อย่างหลากหลายนั้น จะเป็นกลไกโน้มน้าให้สมาชิกมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ในที่สุดจะเป็นการสัมพันธ์กันในกิจกรรมสาธารณะของสังคมโดยส่วนรวม Oberschall³⁵ ก็มีความเห็นทำนองเดียวกันว่า ความขัดแย้งเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งของระบบสังคม เช่น สงครามกับต่างชาติ อาจก่อให้เกิดความยึดเหนี่ยวภายในชาติมีความแข็งแกร่งมากขึ้น Himes ได้ประยุกต์แนวความคิดหน้าที่กับความขัดแย้งในสังคมอเมริกาว่า เมื่อใดที่ขบวนการความขัดแย้งเกิดขึ้นในหมู่กลุ่มที่มีอำนาจเสมอกัน และมีความร่วมมือกันในกลุ่มสถานภาพระหว่างเชื้อชาติ เมื่อนั้นจะก่อให้เกิดความแข็งแกร่งในสังคมโดยส่วนรวม

34 Chalmers Johnson, Revolutionary Change (Boston: Little Brown and Co, 1961)

35 Anthony Oberschall, Social Conflict and Social Movements (Englewood Cliffs N.J. : Prentice - Hall)

5. การศึกษาของกลุ่มที่ห้า กลุ่มนี้เน้นการศึกษาความขัดแย้งระหว่างประเทศแนวความคิดนี้ มีความเห็นว่าความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างสงครามนั้น เกิดจากความขัดแย้งกันในผลประโยชน์แห่งชาติ คำว่า ผลประโยชน์แห่งชาติ เกี่ยวข้องกับสิ่งที่เรียกว่า ความมั่นคง อำนาจ ศักดิ์ศรี และเกียรติภูมิแห่งชาติ การแข่งขันกันเรื่องผลประโยชน์แห่งชาติ การคำนวณที่ผิดพลาดของผู้นำและการเฝ้าอำนาจที่สูงเกินไป ตัวแปรต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นชนวนให้เกิดสงครามระหว่างประเทศ Morgenthau เป็นคนสำคัญในสำนักแนวความคิดนี้ เรียกว่ากลุ่มสัจจะนิยม (realist school)³⁶ ผู้ศึกษาคณะอื่น ๆ ในแนวความคิดนี้ เช่น Kissinger³⁷ และ Knorr³⁸ ล้วนใช้ปัจจัยทางการเมืองและดุลอำนาจเป็นตัวแปรในการวิเคราะห์ความขัดแย้งระหว่างประเทศ ประกอบกับการใช้อำนาจยับยั้งการปิดกั้นขอบเขตอำนาจ ความมั่นคงและผลประโยชน์แห่งชาติเป็นตัวแปรหลักในการศึกษาวิเคราะห์ตามแนวความคิดนี้

6. การศึกษาของกลุ่มที่ 6 มีแนวความคิดว่าความขัดแย้ง เป็นผลพวงมาจากการติดต่อสื่อสารที่ไร้ประสิทธิภาพ การรับรู้ที่ผิดพลาด ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน การกล่อมเกลாதาสังคมและกระบวนการของการขาดสติยั้ง เน้นการศึกษาพฤติกรรมความขัดแย้งโดยอาศัยความแตกต่างในผลประโยชน์ มุ่งจุดสนใจที่ตัวการกระทำ สไตล์การตัดสินใจของผู้นำ ความแตกต่างในการรับรู้อิทธิพลการรับรู้ข่าวสาร จากการติดต่อสื่อสาร ระหว่างฝ่ายที่ขัดแย้งค่านิยมและทัศนคติเกี่ยวกับอิทธิพลของพฤติกรรมความขัดแย้ง ความแปรปรวนทางด้านบุคลิกภาพอันจะก่อให้เกิดสงครามหรือสันติภาพ นักพฤติกรรมศาสตร์ เช่น North³⁹ และ Kelman⁴⁰ มีความเห็น

36 Hans Morgenthau, Politics Among Nations (New York: Knopf, 1967)

37 Henry Kissinger, World Restored : The Politics of Conservatism in a Revolutionary Age (New York : Crossett & Dunlap, 1964)

38 K. Knorr, On the Uses of Military Power in the Nuclear Age (Princeton N.J. : Princeton University Press, 1966)

39 Robert North, The Content Analysis : A Handbook with Application for the Study of International Crisis (Evanston Northwestern University Press, 1963)

40 Herbert Kelman, International Behavior : A Social Psychological Analysis (New York : Holt, Rinehart and Winston, 1956)

ว่าการเกิดของสงคราม เป็นผลสืบเนื่องมาจากความผิดพลาดในการรับรู้และการประเมินที่ผิดพลาด เช่นกรณีสงครามเวียดนาม เกิดจากลักษณะทางด้านจิตใจและการรับรู้ที่ผิดพลาดในการประเมินสถานการณ์ ของบุคคลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจในนโยบายเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของอเมริกา ดังนั้น กลุ่มผู้ศึกษาในแนวความคิดนี้จึงเน้นศึกษาที่ตัวผู้กำหนดนโยบายโดยเฉพาะ การศึกษาเกี่ยวกับความขัดแย้งอีกแนวทางหนึ่ง เป็นการศึกษาในระดับที่แตกต่างกันไป จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น คือ การศึกษาความขัดแย้งในลักษณะที่เป็นพลวัตของกระบวนการขัดแย้ง การศึกษาแนวนี้ช่วยให้สามารถเข้าใจความขัดแย้งในลักษณะที่เฉพาะเจาะจงมากขึ้น เหตุผลหลักของแนวความคิดเชื่อว่าความขัดแย้งเป็นกระบวนการทางธรรมชาติทั่ว ๆ ไป ในทุกสังคม การขัดแย้งมีพลวัตที่เป็นขึ้นตอน และสามารถทำความเข้าใจได้ตามลักษณะการก่อตัว อย่างเป็นเหตุเป็นผลตามกระบวนการของมัน เช่น ในงานเขียนของ Coleman เป็นการศึกษาคความขัดแย้งในระดับที่แยกย่อยลงมาอีกระดับหนึ่ง ซึ่งเป็นการศึกษาวิเคราะห์ในระดับจุลภาค micro-analytical approach อธิบายถึงพลวัตของพัฒนาการความขัดแย้ง การคาดการณ์เพื่อทำนาย และควบคุมความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นในสังคม⁴¹ นอกจากนี้ยังมีผู้ศึกษาอีกจำนวนมากที่พยายามศึกษาความขัดแย้งตามแนวทางนี้ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจความขัดแย้งได้ในระดับที่เฉพาะกรณี และเน้นทางด้านเทคนิคมากขึ้น สำหรับหลักการสาระสำคัญของการศึกษาในแนวทางดังกล่าว จะได้ทำการเสนอในรายละเอียดต่อไปนี้ คือ

พลวัตของกระบวนการขัดแย้ง

ได้มีการศึกษาถึงพลวัตของกระบวนการขัดแย้งได้หลายแนวทางด้วยกันโดยมีสาระสำคัญดังนี้

1. ผู้ศึกษาในกลุ่มที่หนึ่งมีความเห็นว่าความขัดแย้งเป็น กระบวนการทางวิภาววิธี และกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงเป็นระยะ ๆ โดยที่ปรากฏการณ์ของสิ่งใหม่จะเกิดขึ้นจากกระบวนการความขัดแย้ง เป็นลักษณะของการเปลี่ยนแปลงจากสภาวะหนึ่งสู่อีกสภาวะหนึ่ง เช่น การ

41. James Coleman, Community Conflict (New York: Free press, 1957)

ประยุกต์วิชาวิธีของ Hegel เข้ากับข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ Marx อธิบายว่าความขัดแย้งทางชนชั้นเป็นผลของพัฒนาการที่ซับซ้อนจากอดีต เปลี่ยนแปลงและดำเนินสู่การปฏิวัติอย่างสมบูรณ์แบบในขั้นสุดท้าย จะก่อให้เกิดสังคมที่ปราศจากการขัดแย้งในที่สุด เนื่องจากผลประโยชน์ทางชนชั้นถูกขจัดอย่างสิ้นซากไม่มีเหลืออีกต่อไป แนวความคิดของ Gandhi ก็เป็นแนววิชาวิธีเช่นกัน Bondurant ⁴² ได้ศึกษาแนวความคิดนี้ต่อและเปรียบเทียบให้เห็นว่าทัศนะเกี่ยวกับขบวนการทางสังคมของ Gandhi นั้นเป็นเงื่อนไขของความไม่ไว้วางใจของบุคคลต่อสังคม แต่พัฒนาการขั้นสุดท้ายจะแตกต่างกับ Marx คือ ในทัศนะดังกล่าวถือว่าความขัดแย้งโดยตัวของมันเองเป็นการแสวงหาความจริง และความจริงขั้นสุดท้ายจะไม่สามารถค้นพบเหมือนกับที่ Marx เสนอ วิชาวิธีของ Gandhi มีลักษณะเฉพาะบุคคล ไม่มีผลต่อชัยชนะของกลุ่มหรือชนชั้น แต่เป็นการก่อตัวขึ้นมาในรูปแบบของความจริง

2. ผู้ศึกษาในกลุ่มที่สองนี้อธิบายพลวัตของความขัดแย้งว่า เป็นพัฒนาการขั้นแรกของวัฏจักรและจะเคลื่อนไคลเข้าสู่ระยะต่าง ๆ ตามขั้นตอนของกระบวนการ Kriesberg เสนอตัวแบบการวิเคราะห์วัฏจักรความขัดแย้งว่า ในระยะเริ่มแรกของความขัดแย้งจะมีการก่อตัวของคนที่มึนระสงค์ขัดแย้งกันก่อน แล้วพัฒนาต่อไปสู่การตระหนักรู้ (awareness) คือคู่กรณีจะต้องมีความเชื่อ หรือรู้ว่าเป้าหมายของตนเข้ากันไม่ได้ลักษณะสำคัญของการรับรู้มี 3 รูปแบบคือ กลุ่มหรือคู่กรณีต้องตระหนักว่าตนมีลักษณะร่วมที่แตกต่างจากกลุ่มอื่น ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดรู้สึกไม่พอใจต่อสถานการณ์ปัจจุบันของตนเมื่อเปรียบเทียบกับฝ่ายอื่น และกลุ่มต้องมีความเชื่อว่าความไม่พึงพอใจจะลดลงได้ก็โดยกลุ่มอื่นยอมรับเงื่อนไขตน ระดับความขัดแย้งขึ้นกับระดับความรุนแรงของความรู้สึก หรือการจัดลำดับขั้นของเป้าหมาย คำนึงกับการกระทำที่ปรารถนา กลุ่มที่เกี่ยวข้องอาจใช้วิธีการบังคับในระดับมากหรือน้อยเมื่อมองจุดประสงค์ อาจเริ่มจากการชักชวนอย่างมีไมตรีจนถึงการข่มขู่ ทำลายล้าง ซึ่งรูปแบบการบังคับขึ้นอยู่กับความรุนแรงของความรู้สึก พฤติกรรม อิทธิพล และอำนาจของคู่กรณี การที่ความขัดแย้งจะสามารถพัฒนาต่อไปในระดับที่เข้มข้นมากขึ้นหรือเปลี่ยนไปสู่สภาวะใหม่ ขึ้นอยู่กับปัจจัยกระตุ้นเสริมแรงว่ามีศักยภาพเพียงพอจะเกื้อกูลในวัฏจักรความขัดแย้ง มีการก่อตัวและสามารถดำเนินต่อไปได้อีก Robinson และ Clifford เสนอตัวแบบวัฏจักรความขัดแย้งซึ่งมีระยะต่าง

42 John Bondurant, Conquest of Violence (Berkeley : University of California Press, 1965)

๗ ของการก่อตัว 5 ขั้นตอนคือ ขั้นแรกเรียกว่า "tension development" เป็นขั้นที่แต่ละฝ่ายเริ่มเพาะเชื้อความตึงเครียดอันเนื่องมาจากการไม่เห็นด้วยกับค่านิยม เป้าหมายหรือนโยบาย "role dilemma" เป็นระยะที่แต่ละฝ่ายเริ่มถามตัวเองว่า ควรจะทำอย่างไรต่อความขัดแย้ง ค่านิยม นโยบาย และเป้าหมายของใครถูกที่สุด "injustic collection" ขั้นนี้กลุ่มเริ่มประจักษ์สัมพันธ์ประเด็นขัดแย้ง โดยรวบรวมสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อฝ่ายตนมากที่สุด "confrontation" เป็นการเผชิญหน้ากลุ่มเริ่มใช้อำนาจในการต่อสู้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของตน "adjustment process" เป็นขั้นสุดท้ายซึ่งเป็นการลดหรือยุติการขัดแย้งโดยคู่กรณีต้องยอมหรือปรับเข้าหากัน หรือฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดแพ้หรือชนะไปเลย

3. ผู้ศึกษาในกลุ่มที่สามอธิบายพลวัตรของความขัดแย้งว่า การดำเนินอย่างต่อเนื่องของความขัดแย้งในกลุ่มที่ถูกกดดันมีผลให้ การตระหนักในความขัดแย้งทางผลประโยชน์เพิ่มมากขึ้น และการขัดแย้งจะเปลี่ยนแปลงไปสู่สถานการณ์ที่เป็นเงื่อนไขแบบใหม่ต่อไป Curle ได้ทำการจำแนกให้เห็นวิวัฒนาการของผลแห่งกระบวนการขัดแย้งว่าเริ่มต้นจาก

1. การตระหนักอยู่ในระดับต่ำ เช่น ในกรณีของทาสแม้จะรู้ถึงสถานการณ์ของตัวเอง แต่ก็ยังมีความเฉื่อยชาและเพิกเฉยอยู่
2. การตระหนักที่สูงขึ้นจากความขัดแย้งเบื้องต้น ทางผลประโยชน์โดยผ่านทางการศึกษา
3. การเผชิญหน้าระหว่างฝ่ายกดขี่และฝ่ายที่ถูกกดขี่ โดยวิธีการทั้งที่ใช้ความรุนแรงและไม่รุนแรง
4. การทำลายและการต่อรอง
5. การปรับโครงสร้างใหม่ของแบบแผนความสัมพันธ์ที่มีสันติภาพ เหตุการณ์หรือขั้นตอนที่จะทำให้เกิดสันติภาพหรือการยุติการขัดแย้งนั้น อาจเกิดขึ้นได้ในช่วงใดช่วงหนึ่งของกระบวนการขัดแย้งและดำเนินต่อไปจนกว่ากระบวนการสิ้นสุด เกิดการปรับสภาพใหม่ที่ทำให้เงื่อนไขการขัดแย้งหมดไป แสวงหาสภาพความสัมพันธ์แบบใหม่ที่มีความเสมอภาคและสันติภาพมากขึ้นต่อไป

ผู้ศึกษาคณะอื่น ๆ ในกลุ่มแนวความคิดนี้ เช่น Friere ⁴³ และ Dolci ⁴⁴ ศึกษาโดยเน้นที่สถานการณ์ความขัดแย้งอย่างไม่เป็นระบบ เพื่อแสวงหากฎเกณฑ์ของความขัดแย้งที่สะท้อน

43 Paulo Friere, Pedagogy of the Oppressed (New York: Seabury, 1971)

44 Dailo Dolci, Report from Palermo (New York : Viking, 1970)

ท่อนอกมาจากกระบวนการขัดแย้งในขั้นตอนนี้ต่าง ๆ เช่น การตระหนักรู้ การเผชิญหน้าและการปรับโครงสร้างความสัมพันธ์อันเป็นผลมาจากความขัดแย้งซึ่งประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้เป็นตัวแปรสำคัญที่จะเข้าใจ ถึงการพัฒนาการการขัดแย้งและการจัดระเบียบ ในสังคมการศึกษาของ Johnson⁴⁵ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าตัวแปรสำคัญคือ การตระหนักรู้และการเผชิญหน้า เป็นปัจจัยสำคัญที่จะก่อให้เกิดการปฏิวัติทางการเมืองในที่สุด ถ้าหากผู้นำไม่สามารถสนองต่อการกดดันให้เปลี่ยนแปลงไปสู่วิถีทางที่ดีขึ้นได้ Smelser ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมรวมหมู่ (collective behavior) ได้ชี้ให้เห็นว่าการประท้วง เป็นภาวะวิปริตของระบบสังคม เป็นสัญญาณของการโกรธเคืองต่อระบบที่ตึงเครียด ซึ่งถูกจุดใจโดยอุดมการณ์ของผู้นำ ส่วน Gamson⁴⁶ ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมต่อต้านสังคม ได้ชี้ให้เห็นว่าการประท้วงเป็นการสนองตอบอย่างมีเหตุผลต่อการบังคับกดขี่ และไม่สามารถอดกลั้นต่อเงื่อนไขทางสังคมและการเมือง เห็นได้ว่าแนวโน้มของกลุ่มความคิดนี้ศึกษาความขัดแย้งบนพื้นฐานของการเชื่อมโยง ระหว่างการตระหนักในความชอบธรรมกับความขัดแย้งในระบบสังคม เมื่อใดที่ระบบการเมืองและสังคมได้รับความชอบธรรมอย่างกว้างขวางในหมู่สมาชิก ระดับความขัดแย้งยังสามารถควบคุมได้และไม่รุนแรงมากนัก แต่เมื่อใดที่เกิดมีการตระหนักถึงความขัดแย้งเพิ่มมากขึ้น และความชอบธรรมในหมู่ประชาชนลดลงแล้ว ระดับความขัดแย้งก็จะเกิดสูงขึ้น

4. ผู้ศึกษาถึงพลวัตของกระบวนการขัดแย้งกลุ่มสุดท้าย ได้อธิบายความขัดแย้งในรูปกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคู่กรณี เพื่อการแข่งขันเข้าครอบครองตำแหน่งที่จัดอยู่ในลำดับสูงกว่าภายในอาณาบริเวณของสนามการต่อสู้ (conflict field) หมายความว่า การที่กลุ่มจะสามารถเข้าครอบครองตำแหน่งดังกล่าวได้นั้น จะต้องมีการต่อสู้กับคู่แข่งซึ่งทุกฝ่ายมีความเป็นไปได้หรือมีโอกาส ในการแข่งขันเข้าสู่ตำแหน่งนั้น แต่ภายในอาณาบริเวณหนึ่งของการต่อสู้มีเพียงตำแหน่งเดียวเท่านั้นที่มีคุณค่าแก่การครอบครอง

45 Chalmers Johnson, Revolutionary Change (Boston : Little, 1970)

46 William Gamson, The Strategy of Social Protest (Homewood : Dorsey Press, 1975)

ความขัดแย้งที่นำมาวิเคราะห์สาเหตุของเหตุการณ์ความขัดแย้ง และความรุนแรงทางการเมืองในเหตุการณ์เดือน พฤษภาคม 2535 นั้นสามารถอธิบายโดยใช้กรอบความคิดดังนี้คือ นับตั้งแต่วันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2534 คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติได้เข้ารัฐประหารรัฐบาลพล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ นายกรัฐมนตรีโดยใช้อำนาจพิเศษความล้มเหลวของรัฐบาลพล.อ. ชาติชาย และได้สัญญากับประชาชนว่าจะคืนอำนาจให้ประชาชนและจะแก้ไขความล้มเหลวที่กล่าวอ้างนั้น แต่คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติกลับไม่พยายามปฏิบัติตามคำมั่นสัญญา ที่ให้ไว้ทำให้ประชาชนเริ่มตระหนักรู้ (awareness) ถึงจุดประสงค์ที่แท้จริงของคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ ที่จะเข้าสืบทอดอำนาจทำให้เกิดการรวมตัวของกลุ่มที่มีความประสงค์ร่วมกันคือต่อต้านการสืบทอดอำนาจของ คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ นอกจากนี้หลังจากที่คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติเข้าบริหารประเทศโดยได้แต่งตั้งให้นายอานันท์ ปันยารชุนเป็นนายกรัฐมนตรีนั้นเศรษฐกิจของประเทศได้ตกต่ำลงเป็นลำดับ ทั้งนี้เนื่องมาจากการตอบโต้ของกลุ่มประเทศประชาธิปไตยที่ลดความสัมพันธ์ทั้งทางการค้าและการทูตกับประเทศที่ปกครอง โดยไม่ได้มาจากระบบประชาธิปไตย โดยเฉพาะประเทศสหรัฐอเมริกาทำให้เศรษฐกิจของประเทศตกต่ำลงเป็นอย่างมากประชาชนส่วนใหญ่เริ่มได้รับความเดือดร้อน โดยเฉพาะกลุ่มชนชั้นกลางที่เริ่มเข้ามามีบทบาทในทางเศรษฐกิจของประเทศ กลุ่มชนชั้นกลางเป็นกลุ่มที่มีความสนใจทางการเมืองและเป็นกลุ่มที่ ตระหนักรู้และร่วมแสดงออกและร่วมกลุ่มต่อต้านอย่างมีบทบาทและมีประสิทธิภาพ โดยในขั้นสุดท้ายก็คือ การที่คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติได้เข้าครอบครอง ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีโดยพลเอก สุจินดา คราประยูร นั่นถือเป็นการเพิ่มความขัดแย้งกับกลุ่มพลังอีกกลุ่มหนึ่งคือพรรคการเมืองฝ่ายตรงข้าม การแก่งแย่งกันเข้าครอบครองตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนั้นทำให้การขัดแย้งเพิ่มขึ้นสูงสุดคือ การรวมตัวระหว่างพรรคการเมืองฝ่ายตรงข้ามและพลังประชาชนที่ตระหนักรู้และที่ถูกละทิ้งทางเศรษฐกิจ

ความหมายของความรุนแรงทางการเมือง

ความรุนแรงทางการเมืองตามทรรศนะของนักรัฐศาสตร์ หมายถึง การกระทำใด ๆ ที่ก่อให้เกิดความรุนแรงทั้งในระบบการเมือง ในรูปของการสังหารชีวิตบุคคลหรือคณะบุคคล คณะใดคณะหนึ่ง (การลอบสังหารบุคคลเพียงคนเดียว โดยปกติจะไม่ถือว่าเป็นความรุนแรงทาง

การเมือง เว้นเสียแต่ว่า การสังหารนั้นจะกระตุ้นให้ผู้ชนใช้ความรุนแรงต่อกันในเวลาต่อมา นอกจากนี้ ความรุนแรงจะต้องอุบัติขึ้นอย่างต่อเนื่อง มิใช่เกิดเพียงครั้งเดียวก็ยุติลงได้ และจะต้องเป็นวิกฤตการณ์ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของผู้ंना ที่จะดำเนินนโยบายการปกครองที่สำคัญด้วย⁴⁷

แฮโรลด์ นีย์เบิร์ก (Harold Nieburg) กล่าวว่า ความรุนแรงทางการเมือง หมายถึง การกระทำที่ก่อให้เกิดการหยุดชะงัก การทำลายล้าง หรือการทำให้ผู้อื่นต้องเจ็บปวดเสียหาย ซึ่งผู้กระทำมีจุดมุ่งหมายทางการเมืองและมีเป้าหมายที่จะทำลายบุคคลในวงการเมือง หรือทำลายสถาบันที่พัวพันกับการเมือง ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมของผู้อื่นและทำให้สถานการณ์ที่มีการต่อรองทางการเมืองต้องเปลี่ยนรูปไป ซึ่งจะให้มีผลกระทบต่อสังคมโดยรวม

เท็ด เกอร์ (Ted Gurr) ให้ความหมายของความรุนแรงทางการเมืองว่าหมายถึง การที่สมาชิกของสังคมการเมืองใช้กำลังเข้าต่อต้านผู้นำหรือ ต่อด่านรัฐบาลของตนอย่างพร้อมเพรียงกัน อาจหมายถึงการต่อสู้ระหว่างผู้ที่ดำรงตำแหน่งทางการเมืองด้วยกันเอง ระหว่างผู้นำกับกลุ่มการเมือง และระหว่างกลุ่มการเมืองที่แย่งชิงอำนาจกันเอง เป็นปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการใช้กำลังหรือการข่มขู่ว่าจะใช้กำลังเป็นสำคัญ

ลักษณะสำคัญของความรุนแรงทางการเมือง

อะไรคือความรุนแรงทางการเมือง ในการศึกษาเกี่ยวกับความรุนแรงทางการเมืองนั้นจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจกับความหมาย และคุณลักษณะของความรุนแรงเพื่อที่จะป้องกันมิให้เกิดปัญหายุ่งยากและเกิดความสับสนในการศึกษาวิเคราะห์ ทั้งนี้เพราะนักรัฐศาสตร์มักประสบปัญหาความคลุมเครือ และสับสนในการแยกแยะความรุนแรงปกติธรรมดา

47 กนลา สุขพานิช-ขันทปราบ, จิตวิทยาการเมืองกับการปฏิวัติ (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, 2526), หน้า 6.

Tilly ได้สรุปลักษณะสำคัญ ๗ ของการใช้ความรุนแรงทางการเมืองไว้ดังนี้

ประการแรก ความรุนแรงส่วนใหญ่ก่อให้เกิดความเสียหายทั้งชีวิต และทรัพย์สินเป็นสิ่งที่ขยายตัวจากการกระทำซึ่งไม่ได้เป็นลักษณะของการใช้ความรุนแรง ตั้งแต่ตอนเริ่มต้นเป็นการกระทำในลักษณะการเรียกร้อง ร่วมกันธรรมดาซึ่งมิได้เน้นความรุนแรง ตัวอย่างที่เห็นได้ชัด คือ ความรุนแรงที่เกิดจากการชุมนุมประท้วงหรือเดินขบวน ซึ่งโดยลักษณะของมันเองแล้วไม่ใช่เป็นเรื่องของความรุนแรง ไม่ได้มีความต้องการให้เกิดความเสียหายแก่ชีวิตและทรัพย์สินแต่อย่างใด แต่ในบางครั้งการชุมนุมประท้วงเหล่านี้ได้ขยายเป็นรูปของการใช้ความรุนแรง เช่น กลายเป็นการก่อจลาจล

ประการที่สอง ความรุนแรงทางการเมืองนั้นมีเจ้าหน้าที่ของรัฐทำหน้าที่ปราบปราม เช่น ตำรวจและทหาร มีส่วนเกี่ยวข้องด้วยอย่างมาก แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระดับความรุนแรงถ้ามีคนเข้าร่วมน้อย เจ้าหน้าที่ของรัฐจะเข้าไปเกี่ยวข้องน้อย แต่ไม่ได้หมายความว่าถ้าขอบเขตของความรุนแรงมีมาก จะมีหน้าที่ของรัฐเข้าไปเกี่ยวข้องมากขึ้น ความรุนแรงที่เกิดขึ้นนั้น บทบาทของเจ้าหน้าที่ของรัฐมักมีส่วนร่วมริเริ่มให้เกิดความรุนแรงด้วยและเป็นตัวกระทำในเรื่องความรุนแรงที่สำคัญทีเดียว เช่น จากการปราบปรามผู้ชุมนุมประท้วงโดยใช้กำลัง และไม่มีความยืดหยุ่น มักมีผลให้ความรุนแรงขยายตัวกว้างขวางขึ้น

อย่างไรก็ตามยังถือว่าการศึกษาเรื่องความรุนแรงทางการเมืองนั้น เป็นเรื่องของนามธรรม ตัวอย่างเช่น การจลาจลไม่สามารถจะแทนความหมายของความรุนแรงทางการเมืองได้อย่างครบถ้วน โดยเฉพาะสำหรับการศึกษาที่เกิดขึ้นในหลายประเทศ (cross-national study) ทั้งนี้เพราะ การจลาจล ในประเทศต่าง ๆ อาจมีความหมายที่ต่างกันก็ได้ เช่น การเดินขบวนในประเทศหนึ่งมีความหมายว่าเป็นความรุนแรงทางการเมือง แต่ในอีกประเทศหนึ่งอาจจะไม่ถือว่าเป็นความรุนแรงทางการเมืองได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ การเดินขบวนก็ไม่สามารถแทนความรุนแรงทางการเมืองได้ในทุกประเทศ ปัญหานี้เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นเสมอกับการศึกษาข้ามประเทศ (cross-national) ซึ่งการศึกษาวិเคราะห์จำเป็นต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ และจะได้ทำการศึกษาให้เห็นในส่วนที่สองต่อไป

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า , ความขัดแย้งและการใช้กำลังรุนแรงทางการเมือง เป็น พฤติกรรมที่เกิดขึ้นในลักษณะที่มีความถี่สูงมากในสังคมปัจจุบัน และเมื่อเหตุการณ์รุนแรงนี้ได้ เกิดขึ้นก็มักมีผลในเชิงทำลายล้างต่อสังคมนั้น ๆ อย่างมหาศาลทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม จริยธรรม และมักมีผลกระทบต่อสังคมโดยส่วนรวม⁴⁸ สำหรับผลดีนั้น ก็ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น สังคมได้พัฒนาก้าวหน้าขึ้น ช่องว่างทางสังคมได้รับการแก้ไขให้แคบเข้า และในบางครั้งนั้นความรุนแรงที่เกิดขึ้นอาจช่วยนำความบริสุทธิ์ยุติธรรมมาให้แก่สังคมได้เช่นกัน

ความรุนแรงที่เกิดขึ้นมีลักษณะแตกต่างกันมากมาย และเป็นการศึกษาที่จะทำการ ศึกษาความรุนแรงอย่างครอบคลุม กว้างขวาง โดยมิได้ละเลยที่จะศึกษาเหตุการณ์รุนแรงสำคัญ ๆ ไปด้วย อย่างไรก็ตามนักวิชาการก็ได้พยายามที่จะจัดประเภทความขัดแย้งและความรุนแรงที่เกิดขึ้น โดยได้จำกัดขอบเขตของการศึกษาดังนี้คือ จะได้ศึกษาและแบ่งประเภทความรุนแรงทางการเมืองที่ เกิดขึ้น ซึ่งเกี่ยวข้องกับการเมืองภายในประเทศเป็นหลักซึ่งเป็นการศึกษาที่ง่ายกว่าความพยายามที่ จะจัดประเภทความรุนแรงทางการเมืองที่เกิดขึ้นทั่วโลกด้วยกัน

ความรุนแรงทางการเมืองภายในอาจแบ่งออกได้เป็น 5 ประเภทใหญ่ ๆ ด้วยกันคือ

1. ความรุนแรงทางการเมืองที่มีสาเหตุมาจาก ความขัดแย้งทางเชื้อชาติ ศาสนา ภาษาและวัฒนธรรม
2. ความรุนแรงทางการเมืองที่มีวัตถุประสงค์เพื่อจะแบ่งแยกดินแดนหรือเพื่อจะแยกตัว ออกเป็นอิสระจากการปกครองของรัฐบาลกลาง
3. ความรุนแรงทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับการปฏิวัติและความพยายามใช้กำลังเพื่อ ปราบปรามและยุติการปฏิวัติ
4. ความรุนแรงทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับการกระทำรัฐประหาร
5. ความรุนแรงทางการเมืองที่มีสาเหตุหลักมาจากปัญหาทางการเมืองหรือมีสาเหตุ เกี่ยวข้องกับผู้นำทางการเมือง ซึ่งส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับการเลือกตั้ง บทบาท ของนักศึกษาและปัญหาเศรษฐกิจสังคม

---

48 E.V. Walter, "Violence and the Process of Terror," ใน *American Sociological Review*, XXIX (April, 1964), pp. 248-257.

รูปแบบการใช้ความรุนแรงทางการเมืองโดยสังเขป

ความรุนแรงทางการเมืองนั้นได้มีผู้ศึกษาแบ่งรูปแบบไว้ดังนี้

1. อรรถาธิบายตามแนวนักทฤษฎีที่ไม่ใช่มาร์กซิสต์

Gurr ได้แยกรูปแบบการใช้ความรุนแรงทางการเมืองออกเป็น 3 รูปแบบ คือ ⁴⁹

1.1 การจลาจล (turmoil) เป็นเหตุการณ์สับสนวุ่นวาย และเป็นพฤติกรรมทางการเมืองที่มีการใช้กำลังอย่างขาดระเบียบ ปราศจากการจัดองค์กรที่เข้มแข็งและบุคคลที่เข้าร่วมในการจลาจลก็มีจำนวนมากพอสมควรแต่จำนวนไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับเหตุการณ์

1.2 การสมคบคิด (conspiracy) เป็นความขัดแย้งและการใช้กำลังรุนแรง ที่มีการจัดรูปแบบขององค์กรที่มีประสิทธิภาพ แต่มีผู้เข้าร่วมมือด้วยเป็นจำนวนจำกัด มีการเลือกสมาชิกเฉพาะบุคคลที่มีอุดมการณ์ยึดมั่น มีคุณสมบัติครบถ้วน เพื่อร่วมมือกันก่อการลอบสังหารผู้นำ การลอบประทุษร้าย การก่อวินาศกรรมในแวดวงแคบ สงครามกองโจร กบฏ และการทำรัฐประหาร

1.3 สงครามภายใน (internal war) เป็นการใช้ความรุนแรงและเป็นความขัดแย้ง ที่เกิดขึ้นโดยมีประชาชนเข้าร่วมมือด้วยเป็นจำนวนมาก มีการจัดองค์กรที่มีประสิทธิภาพ มีจุดมุ่งหมายและนโยบายหลักคือ การล้มล้างระบบการปกครองในขณะนั้นลงโดยใช้วิธีการรุนแรง และเสนอระบบการปกครองใหม่เข้ามาแทนที่ ตัวอย่างเช่น การก่อการร้าย การก่อกบฏที่กว้างขวาง สงครามกองโจรที่ลุกลามโดยทั่ว สงครามกลางเมือง และการปฏิวัติ

2. อรรถาธิบายโดยพวกที่เน้นรูปแบบการใช้ความรุนแรง โดยการปฏิวัติแนวทางมาร์กซิสต์

การปฏิวัติ (Revolution)

49 อังใน สัจจิต บุญบงการ, การเมืองเปรียบเทียบ : ปัญหาและแนวคิด (กรุงเทพฯ : คณะรัฐศาสตร์ จุฬา, 2519), หน้า 89.

การปฏิวัติเป็นรูปแบบของการใช้กำลังเพื่อการเปลี่ยนแปลง ระบบการเมืองที่มีผลกว้างขวางและลึกซึ้ง มีนักรัฐศาสตร์หลายคนได้แยกประเภทและให้ความหมายของการปฏิวัติแบบต่าง ๆ ไว้ เช่น Lasswell และ Kaplan⁵⁰ ได้แยกแบบการปฏิวัติออกเป็น

- 1.1 การปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนแปลงผู้นำหรือผู้บริหาร
- 1.2 การปฏิวัติทางการเมือง
- 1.3 การปฏิวัติทางสังคม

สำหรับ Huntington มีความเห็นว่า ในแบบแรกนิยมเรียกว่าเป็นการรัฐประหารมากกว่า เพราะการปฏิวัติองค์การใช้ฐานของมวลชน ซึ่งมีผู้เข้าร่วมจำนวนมาก มีการใช้กำลังรุนแรงสูงและมีความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม ส่วนการรัฐประหาร มีผู้เข้าร่วมน้อยกว่าการปฏิวัติ มีความรุนแรงน้อยกว่า และต้องการเปลี่ยนแปลงในทางการเมืองมากกว่าทางเศรษฐกิจและสังคม

การรัฐประหารเพื่อปฏิรูปคล้ายกับแบบที่สอง แต่มีเป้าหมายการเปลี่ยนแปลงต่ำกว่า แบบที่สามนั้นคือที่อันตั้งต้น เรียกว่า palace revolution คือการใช้กำลังเข้าเปลี่ยนผู้บริหารประเทศ ซึ่งผู้เข้าร่วมมีน้อยและเปลี่ยนเฉพาะผู้นำ ส่วนโครงสร้างทางการเมืองไม่เปลี่ยน

แนวทางศึกษาความรุนแรงทางการเมือง

การศึกษาถึงความรุนแรงทางการเมืองสามารถจะกระทำได้ในหลายแนวทางแต่ในงานเขียนนี้ แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 แนวทาง คือ

1. อธิบายโดยพวกมาร์กซิสต์ - เน้นอธิบายด้วยการปฏิวัติ

---

50 Lasswell and Kaplan, Power and Society. (New Haven : Yale University Press, 1950), p. 58.

คาร์ล มาร์กซ์ อธิบายความรุนแรงทางการเมือง หรือ การปฏิวัติ ในลักษณะความขัดแย้งระหว่างพลังทางการเมืองกับความสัมพันธ์ทางการเมือง ซึ่งอยู่ในทุกวิถีการผลิตของสังคม กล่าวคือ ความขัดแย้งนี้เกี่ยวข้องกับผู้ที่เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต และผู้ที่ไร้ปัจจัยการผลิต ซึ่งความขัดแย้งนี้มาร์กซ์มองในรูปของความขัดแย้งทางชนชั้น นำไปสู่การต่อสู้ทางชนชั้น ซึ่งต่อมามีนักทฤษฎีแนวมาร์กซ์ อธิบายต่อถึงการปฏิวัติ⁵¹ ซึ่งมีผลมาถึงปัจจุบัน เช่น ทรอตสกี, เลนิน เป็นต้น

2. อธิบายโดยนักทฤษฎีที่ไม่ใช่มาร์กซิสต์ - เน้นอธิบายในแง่เศรษฐกิจ สังคมจิตวิทยา ที่พยายามอธิบาย ความรุนแรงทางการเมือง เช่นเดียวกัน แต่วิธีการศึกษาต่างไปจากบรรดาพวก มาร์กซิสต์ งานสำคัญของ Ted Gurr คือ Why Men Rebel ซึ่งเน้นในด้าน เศรษฐกิจ สังคม และจิตวิทยา ในการอธิบายว่า ทำไมคนเราจึงลุกขึ้นต่อต้าน อำนาจที่มีอยู่ในสังคม เกอร์ โดต์ แย้งว่า ความรุนแรงทางการเมือง ซึ่งรวมไปถึงการปฏิวัติ หมายถึงการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน ทางสังคมและการเมือง ด้วยวิธีการรุนแรง ความรุนแรงทางการเมือง เกอร์โดต์หมายถึง การต่อต้าน หรือ โจมตีทางการเมืองต่อรัฐบาลในรัฐหรือประเทศหนึ่ง ซึ่งผู้กระทำการต่อต้านนั้น คงจะเป็นผู้ที่อยู่ในอำนาจรัฐ หรือนอกอำนาจรัฐก็ได้⁵²

อย่างไรก็ตาม แนวทางศึกษาความรุนแรงทางการเมืองอาจมีอีกหลายแนวทาง แต่เนื่องด้วยข้อจำกัดในด้านระยะเวลาในการศึกษา ผู้วิจัยจึงขอใช้เพียงสองแนวทางดังกล่าวนี้ ทำการวิเคราะห์ อธิบายประเด็นปัญหาหลักต่อไป

สาเหตุของความรุนแรงทางการเมืองและการถกเถียงในเชิงเปรียบเทียบ

(relative deprivation หรือ RD)

51 ชัยอนันท์ สมุทวณิช, ประชาธิปไตย สังคมนิยมคอมมิวนิสต์กับการเมืองไทย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์เนตส์, 2520), หน้า 148 และ Hans Kelsen, The Political Theory of Bolshevism (California : California University Press, 1949), pp. 14-17. Andrew Hacker, Political Theory (New York : Mcmillan & Co., Ltd., 1961), p. 424.

52 กนลา สุขพานิช-จันทร์ปราบ จิตวิทยาการเมืองกับการปฏิวัติ, หน้า 25.

การถูกลดรอนในเชิงเปรียบเทียบ (relative deprivation) หมายถึง ความไม่สอดคล้องกันระหว่าง "ความคาดหวังด้านคุณค่า" กับ "ความสามารถที่จะได้มาซึ่งคุณค่า" ซึ่งเกี่ยวข้องและเป็นส่วนหนึ่งของ "สภาพการณ์ล่วงหน้าก่อนการปฏิวัติ"

อริสโตเติล เชื่อว่าการปฏิวัติมีสาเหตุพื้นฐานมาจากความต้องการของสามัญชนที่จะได้รับความเท่าเทียมกันทางการเมืองและเศรษฐกิจและจากการแสวงหาประโยชน์ของกลุ่มผู้นำในระบอบคณาธิปไตย โดยการสร้างความไม่เท่าเทียมกันขึ้น เป็นความต้องการที่ขัดแย้งกันระหว่าง "สิ่งที่ได้ครอบครองตามจริง" กับ "สิ่งที่ควรจะได้ครอบครองตามสิทธิ์"⁵³ และเมื่อ 23 ศตวรรษให้หลัง เอเดเวิร์ตส์ ยืนยันว่า สาเหตุของการปฏิวัติทุกครั้งเป็นเพราะความปรารถนาพื้นฐานถูกกดขี่และความรุนแรงที่เกิดขึ้นจะเป็นสัดส่วนกับการกดขี่ที่ได้รับเช่นกัน การกดขี่ทางอาณานิคมนี้เกิดขึ้นเมื่อประชาชนรู้สึกว่ ความคาดหวังและความคิดที่ขบขระของเขาถูกกีดกัน และถูกหันเหไป⁵⁴ เพตตี ได้ใช้คำว่า "ความเจ็บปวดภายใน" เมื่อหมายถึง RD ความเจ็บปวดจะเกิดขึ้นเมื่อความต้องการพื้นฐานถูกกีดกัน เช่น ความต้องการได้รับความคุ้มครอง เป็นต้น และถ้าประชาชนเชื่อว่า การกดขี่ไม่ใช่สิ่งจำเป็นและหลบเลี่ยงได้แล้ว เมื่อใดที่รัฐบาลใช้มาตรการกดขี่ ประชาชนจะถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องขบขระ "และถ้าประชาชนส่วนใหญ่รู้สึกคับแค้นใจพร้อม ๆ กันขึ้นมาโดยไม่สามารถที่จะทนทานได้ต่อไปเมื่อใด เชื่อได้ว่า จะเกิดการปฏิวัติขึ้น"⁵⁵

ปัจจุบันนี้ นักทฤษฎีนิยมใช้คำที่มีความหมายคล้ายคลึงกันมากขึ้น เช่น ลาสเวลกับแคปแพลน อธิบายว่า ความไร้เสถียรภาพทางการเมืองเกิดจากความขัดแย้งระหว่าง "ความคาดหวังกับการรู้แจ้งในเรื่องคุณค่าของมวลชน" ซึ่งหมายถึง ความไม่สอดคล้องกันของ "ฐานะที่

⁵³ J.E.C. Welldon, trans., The Politics of Aristotle (New York : Macmillan, 1883, 1905), 99. 338-342.

⁵⁴ Lyford P. Edwards, The Natural History of Revolution (Chicago : University of Chicago Press, 1972), pp. 3-4, 30-33.

⁵⁵ George S. Petee, The Process of Revolution (New York : Harper, 1938), pp. 40.

มีคุณค่า" ระหว่าง "ความคาดหมายด้านคุณค่า" กับ "การเรียกร้องด้านคุณค่า" ⁵⁶ โจลซัน กล่าวว่ากิจกรรมทุกอย่างรวมทั้งการปฏิบัติด้วยเริ่มต้นจาก "เหตุฉุกเฉิน" ซึ่งหมายถึง "ความขัดแย้งกันระหว่างความต้องการทั้งลับและโล่งแจ้ง กับ สภาพความเป็นจริง" ⁵⁷ จอห์นสันได้เสนอการวิเคราะห์แบบมหภาคที่เชื่อว่า "ระบบสังคมที่ไร้ความสมดุล" เป็นสภาพการณ์ล่วงหน้าที่จะจำเป็นสำหรับการปฏิบัติ ถ้าจะนำเอาความคิดนี้มาวิเคราะห์การไร้ความสมดุลของบุคคล เชื่อว่า จะทำให้เกิด RD ได้ความไม่สมดุล ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างความคาดหมายด้านคุณค่าของมนุษย์ (ซึ่งเรียกรวมว่า "โครงสร้างของคุณค่า") กับวิธีการที่ใช้ในการแสวงหาคุณค่า (เรียกรวมว่า "แบบแผนการปรับตัวให้เข้ากับสภาวะแวดล้อมและประสิทธิภาพในการตอบสนอง") ⁵⁸

นักทฤษฎีบางคนจะจงใจคำว่า "ความว้าวุ่นใจ" หรือ "การถูกลิดรอน" เพื่อหมายถึงตัวกระตุ้นให้เกิดความรุนแรงร่วมกัน เดวิสเชื่อว่าการปฏิบัติเกิดจากความว้าวุ่นใจเป็นความว้าวุ่นใจที่เกิดจากการเผชิญหน้ากับความล้มเหลว แม้จะเป็นช่วงระยะเวลาเพียงสั้น ๆ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งจะเกิดขึ้นหลังจากที่เขาได้ลิ้มรสกับความสำเร็จติดต่อกันมาโดยตลอด จึงจะทำให้เขาคาดหมายว่าจะสำเร็จรุ่งโรจน์ยิ่งขึ้นไปอีก ⁵⁹ เลอเนอร์ อธิบายเช่นกันว่า "ความว้าวุ่นใจ" จะเกิดขึ้นเมื่อเกิดช่องว่างระหว่างความปรารถนากับความเป็นจริง ผลลัพธ์ก็คือการปฏิวัตินั่นเอง โดยกล่าวว่า การแพร่ขยายของความว้าวุ่นใจในดินแดนที่พัฒนาแล้วหลังกว่าความต้องการของประชาชน ซึ่งเห็นได้ว่าเป็นผลมาจากความไม่สมดุลอันล้ำลึกระหว่างความสำเร็จกับความหวัง เมื่อความหวังมีมากกว่าความสำเร็จ ความผิดหวังจะสร้างความไม่พอใจให้เกิดขึ้นทั้ง ๆ ที่เขาก็กำลังลิ้มรสกับความสำเร็จ

⁵⁶ Lasswell and Kaplan, pp. 264.

⁵⁷ George K. Zollschan and Walter Hirsch, eds., Explorations in Social Change (Boston : Houghton Mifflin, 1964) , pp. 89.

⁵⁸ Neil J. Smelser, Theory of Collective Behaviors (New York : The Free Press, 1963), pp. 52.

⁵⁹ James C. Davies, "Toward a Theory of Revolution," in *American Sociological Review XXVII* (February 1962): pp. 5-19.

ในบางอย่างอยู่แล้วในขณะนั้น”⁶⁰ โดริชไอ กล่าวว่า ความว่าวุ่นใจเป็นสิ่งเดียวที่นักปฏิวัติมีอยู่ร่วมกัน คือ อธิบายว่า หมายถึงความล้มเหลวที่จะได้ทำในสิ่งที่ปรารถนามากที่สุด เนื่องจากสถานการณ์ไม่เอื้ออำนวยและไม่อาจควบคุมไว้ได้”⁶¹

ในการการวิเคราะห์พฤติกรรม การทำลายล้างร่วมกันซึ่งมีไข่พฤติกรรมคล้ายคลึงกับ RD แต่ดูเหมือนว่าจะเป็นทางเลือกของ RD ซึ่งได้แก่ ความไม่สอดคล้องกัน ความยุ่งเหยิงและความขัดแย้ง ได้ปรากฏว่ามีแนวความคิดอื่น ๆ อีก 3 ด้าน ที่ถูกนำมาใช้ในการวิเคราะห์บ่อยครั้ง ซึ่งเป็นความคิดที่มีความเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นมากกว่า ไม่ว่าจะเป็นความเกี่ยวข้องที่เจาะจงมากหรือน้อย โดยไม่จำเป็นต้องตัดสินว่าประโยชน์ที่จะได้จากการวิเคราะห์ในแนวนั้นจะมีต่อเรื่องอื่น ๆ ด้วยหรือไม่

ความไม่สอดคล้องกันทางจิตใจ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับจิตวิทยาของบุคคล ดังเช่น “ทฤษฎีความไม่สอดคล้องกันตรงกันของความรู้” ของ เฟสติงเจอร์ ซึ่งหมายถึง ความไม่สอดคล้องกันระหว่างความรู้สึกนึกคิดที่ต่างกัน 2 กลุ่ม สำหรับคำว่า “ความรู้สึกนึกคิด” หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับตนเอง ทั้งที่เป็นเรื่องของสภาพแวดล้อมรอบตัวและเรื่องอื่น ๆ ความไม่สอดคล้องกันจะเกิดขึ้นเมื่อความรู้ต่าง ๆ นี้ขัดแย้งกันเอง⁶² ตัวอย่างเช่น ถ้าประชาชนเชื่อว่ารัฐบาลของตนจะทำสงครามก็ต่อเมื่อถูกโจมตีเท่านั้น เขาจะประสพกับความไม่สอดคล้องกันทางจิตใจถ้าได้ทราบจากสื่อมวลชนว่ารัฐบาลได้ประกาศสงครามโดยมิได้ถูกทำร้ายแต่อย่างใด ข้อสมมุติฐานที่เกิดขึ้นก็คือ เมื่อความรู้สึกไม่สอดคล้องกันทางจิตใจได้เกิดขึ้น มนุษย์จะหาทางลดหรือขจัดความไม่สบายใจลงเสีย ด้วยการเปลี่ยนความเชื่อหรือพฤติกรรมหรือสภาพแวดล้อม หรือโดยแสวงหาข้อมูลใหม่ที่จะ

⁶⁰ Daniel Lerner, "Toward a Communication Theory of Modernization : A Set of Considerations," in Lucian W. Pye, ed., Communications and Political Development (Princeton : Princeton University Press, 1963), pp. 327-350.

⁶¹ Brian Crozier, The Rebels : A Study of Post-War Insurrections (London : Chatto and Windus, 1960), pp. 15-16.

⁶² Leon Festinger, A Theory of Cognitive Dissonance (Stanford : Stanford University Press, 1957), pp. 13.

ช่วยลดความไม่สอดคล้องทางจิตใจลงเสีย และหาทางหลีกเลี่ยงข้อมูลที่จะเพิ่มความไม่สอดคล้องกันทางใจให้ลดน้อยลง⁶³ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่า ความรู้สึกไม่สอดคล้องกันทางจิตใจ มีคุณค่าหรือสำคัญต่อจิตใจเพียงใด ถ้าเป็นความไม่สอดคล้องกันที่เกิดขึ้นในรัฐบาล ผู้นำอาจต้องใช้วิธีการทางการเมืองเพื่อแก้ปัญหา ซึ่งอาจจะทำได้โดยเปลี่ยนตัวเจ้าหน้าที่หรืออาจสร้างหลักฐานเพื่อหลอกประชาชนว่า ฝ่ายตนถูกรุกรานก่อน ได้มีข้อสมมุติฐานและการวิจัยเชิงประจักษ์มากมาย ที่กล่าวถึงผลของความไม่สอดคล้องกันที่มีต่อการตัดสินใจที่จะเชื่อฟัง และยังมีข้อมูลอีกมากมายที่กล่าวถึงการสนับสนุนทางสังคมของมวลชนและกระบวนการสร้างอิทธิพลของกลุ่มย่อย⁶⁴ ไม่จำเป็นต้องเกิดกับสิ่งของหรือกับคุณค่าหรือสภาพชีวิตเท่านั้น การศึกษาแต่ดั้งเดิมนั้นเชื่อว่า การถูกลิดรอนทางจิตใจเฉพาะบางประเภทเท่านั้นที่สร้างความขัดแย้งทางจิตใจขึ้น มิใช่การถูกลิดรอนในทุก ๆ เรื่อง ชาวอเมริกันผิวดำส่วนใหญ่ทราบกันดีว่าความหวังที่จะได้รับความเท่าเทียมด้านเศรษฐกิจและสังคมจะสำเร็จผล แต่จะมีลักษณะค่อยเป็นค่อยไปเท่านั้น ความล้มเหลวของระบบการเมืองในการสร้างความเท่าเทียมกันจะทำให้ชาวนิโกรบางกลุ่มดับแค้นใจและจะหันไปใช้วิธีการนอกกฎหมายเพื่อแก้ปัญหาแต่สำหรับชาวนิโกรส่วนใหญ่แล้ว ความล้มเหลวของรัฐบาลเพียงแต่ช่วยเพิ่มความไม่พอใจให้รุนแรงขึ้นเท่านั้น ข้อสมมุติฐานเกี่ยวกับความขัดแย้งทางจิตใจนี้ จะเกิดประโยชน์ในการวิเคราะห์ที่ต่อเมื่อบุคคลรู้สึกถึงความขัดแย้งเท่านั้น เขาจะรู้สึกขัดแย้งทางจิตใจต่อเมื่อทราบว่าเขาพลาดโอกาสที่มีค่าที่ช่วยให้สัมปรารณาไปเสีย อย่างไรก็ตาม ความรู้สึกถูกลิดรอนในเชิงเปรียบเทียบที่เกิดจากความคาดหวังที่เพิ่มสูงขึ้น หรือจากความไม่สอดคล้องกันระหว่างความหวังกับความสามารถ จะไม่ทำให้เกิดความขัดแย้งทางจิตใจขึ้นได้ แต่ต้องมีปัจจัยอื่นด้วยและเมื่อบุคคลถูกขัดใจและเกิดความวุ่นใจก็ไม่มีน้ำหนักมากพอที่จะสร้างความขัดแย้งทางจิตใจขึ้นได้เหมือนกัน⁶⁵

แบบแผนของการถูกลิดรอนในเชิงเปรียบเทียบ

63 Ibid, pp. 18-24.

64 Festinger, Jack W. Brehm and Arthur R. Cohen, Explorations in Cognitive Disonance (New York : Wiley, 1962), pp. 13.

65 Ibid, pp. 278.

หมายถึง ความไม่สอดคล้องกันระหว่าง ความคาดหวังด้านคุณค่ากับความสามารถที่จะได้มาซึ่งคุณค่า เราอาจกำหนดความร้ายแรงและขอบข่ายของ RD ในหมู่ประชาชนได้โดยใช้วิธีการสำรวจและใช้เทคนิค การวิเคราะห์ที่ตีนั้นต้องเป็นความคิดที่รวมเอาแบบแผนของการเปลี่ยนแปลงไว้ด้วย โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับความคาดหวังด้านคุณค่ากับความสามารถที่จะได้มาซึ่งคุณค่า เราตั้งสมมุติฐานที่เชื่อว่า RD เป็นสถานการณ์ที่ไม่สบบารมณ จึงทำให้มนุษย์พยายามที่จะปรับความคาดหวังด้านคุณค่าให้สอดคล้องกับความสามารถที่จะได้มาซึ่งคุณค่า เมื่อเวลาผ่านไป สังคมที่มีความสมดุลระหว่างฐานะที่มีคุณค่าตามที่แสวงหากับฐานะที่มีคุณค่าตามที่เป็นจริงจะเป็นสังคมที่ "ปกติ" ซึ่งจะไม่พบมากนักในโลกปัจจุบัน แต่จะช่วยในการประเมินแบบแผนของการเปลี่ยนแปลงต่อ ๆ ไปได้

ความไม่สมดุลแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. การถูกลดทอนที่ลดต่ำลง

เกิดขึ้นในกรณีที่ความคาดหวังด้านคุณค่า มีอยู่ในระดับเดิมในเชิงเปรียบเทียบ แต่ความสามารถที่จะได้มาซึ่งคุณค่ากลับลดต่ำลงอย่างเห็นได้ชัด

2. การถูกลดทอนในสิ่งที่พึงปรารถนา

เกิดขึ้นเมื่อความสามารถคงที่ในเชิงเปรียบเทียบในขณะที่ความคาดหวังกลับเพิ่มสูงขึ้น และรุนแรงยิ่งขึ้น

3. การถูกลดทอนที่เพิ่มสูงขึ้น

เกิดขึ้นเมื่อความคาดหวังเพิ่มสูงขึ้น ในขณะที่ความสามารถกลับลดต่ำลง

ความไม่สมดุลทั้ง 3 รูปแบบนี้ เชื่อว่าเป็นสาเหตุของความรุนแรงและเป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นก่อนที่ความรุนแรงทางการเมืองจะอุบัติขึ้น

กรอบของความเห็นพ้องต้องกันของกลุ่ม ในเรื่องความถูกต้องของฐานะที่มีคุณค่าที่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ขณะเดียวกันที่ฐานะที่มีคุณค่าโดยเฉลี่ยกลับลดต่ำลงอย่างเห็นได้ชัด ในสถานการณ์ดังกล่าวนี้มนุษย์จะเกิดความโกรธแค้น เพราะสูญเสียสิ่งที่เคยเป็นกรรมสิทธิ์ อาจต้องผิดหวังจากที่วางแผนเอาไว้ การเปรียบเทียบสถานการณ์นี้กับที่เป็นอยู่ในอดีตจะทำให้เกิด

RD ขึ้น ฐานะที่มีคุณค่าของคนทั้งสังคมอาจตกต่ำลง เนื่องจากสินค้าลดจำนวนการผลิต หรือ อาจเป็นเพราะความบกพร่องของผู้นำที่จะรักษาความสงบ หรือรัฐบาลอาจถูกครอบงำจากต่างชาติ หรืออาจเกิดจากการขาดศรัทธาต่อแบบแผนของความเชื่อ และแบบแผนความประพฤติในสังคม ในกรณีที่สมาชิกของสังคมขัดแย้งกันเอง เพื่อช่วงชิงสิ่งที่หายากในสังคม ฐานะที่มีคุณค่าจะลดต่ำลง ตัวอย่างในเรื่องนี้ ได้แก่ ความขัดแย้งอันเกิดจากการเก็บภาษีแบบก้าวหน้าที่มีผลกระทบต่อคน ร่ำรวยและความขัดแย้งอันเกิดจากการเก็บภาษีแบบถอยหลัง ที่มีผลกระทบต่อคนยากจนการเสีย อำนาจของผู้นำทางการเมือง การประกาศห้ามกลุ่มฝ่ายค้านเข้าร่วมในกิจกรรมการเมือง และ ความขัดแย้งอันเกิดจากการที่อิทธิพลและฐานะของชนชั้นกลางตกต่ำลง ในขณะเดียวกับที่ฐานะของ กรรมกรขยับสูงขึ้น ฐานะที่มีคุณค่าของกลุ่มจะไม่ลดต่ำลง แม้ว่าจะได้มีการแจกจ่ายสิ่งที่มีค่าออกไป โดยทั่วหน้ากัน แต่จะตกต่ำลงเมื่อโอกาสที่เหมาะสมของกลุ่มต้องถูกทำลายลง ตัวอย่างเช่น เมื่อกรรมกรของประเทศอุตสาหกรรมและผู้ที่ไม่มีความชำนาญพิเศษมีโอกาสหางานทำได้น้อยลง นอกจากนี้สำหรับกลุ่มที่เพิ่งอพยพมาอาศัยในเมืองแล้วจะทำให้ขาดโอกาสที่จะติดต่อกับถิ่นเดิมด้วย

ในปี 1925 โจโรดิกินได้เสนอข้อคิดซึ่งมีอิทธิพลอย่างมากต่อนักทฤษฎีรุ่นต่อมา คือเชื่อว่า "การกดขี่" เป็นต้นเหตุสำคัญของการปฏิวัติ โจโรดิกินกล่าวว่า การปฏิวัติมีสาเหตุเร่งด่วนมาจาก "การที่สัญญาชาติญาณหลักของชนส่วนใหญ่ในสังคมต้อง "ถูกกด" เอาไว้มิให้เจริญเติบโตขึ้นได้เสมอมา และเกิดจากความไม่สามารถที่จะสนองตอบความพึงพอใจให้กับสัญญาชาติญาณเหล่านี้ แม้แต่เพียง เล็กน้อย" การจลาจลจะอุบัติขึ้น ถ้าความปรารถนาที่จะได้บริโภคอาหารถูกกดเอาไว้เนื่องจากเกิด ทุพภิกขภัย เช่นเดียวกันความวุ่นวายจะเกิดขึ้นจากมาตรการกดขี่ของรัฐบาล หรือจากสงครามเบ็ด เสร็จ หรือความน่าสะพรึงกลัวในรูปแบบอื่น ๆ ซึ่งจะมีผลให้ชนส่วนใหญ่เกิดความหวาดกลัว และขาด ความคุ้มครองป้องกันที่ดี สำหรับสัญญาชาติญาณกดขี่อื่น ๆ ซึ่งผลักดันให้มนุษย์ใช้ความรุนแรง ได้แก่ ความต้องการปกป้องตนเอง สัญญาชาติญาณของความเป็นเจ้าของ การแสดงออก และ ความต้องการที่อยู่อาศัย เป็นต้น ซึ่งคล้ายกับความคิดดั้งเดิมของลัทธิมาร์กซ์ คือ มาร์กซ์และเอน กิลส์อ้างว่า เมื่อกรรมกรถูกกดขี่และถูกบีบบังคับจะเกิดความรู้สึกถูกลิดรอนสุดขั้วสุด ความไม่พึง พพอใจที่ร้ายแรงจะเกิดขึ้น ตัวอย่างเช่นเมื่อกรรมกรตกอยู่ใต้การควบคุมของเครื่องจักรและกลไก การตลาด จะรู้สึกถูกลิดรอนทางเศรษฐกิจ สิ่งเหล่านี้เป็นผลมาจากวิกฤตการณ์ของระบบเศรษฐกิจ แบบทุนนิยมที่ชนชั้นกลางเป็นผู้ใช้มาตรการบีบบังคับต่าง ๆ ต่อกรรมกร

โจโรคินเชื่อว่า "การถูกลิดรอนที่ลดต่ำลง" นี้เป็นคุณลักษณะที่แพร่หลายในสังคมบุพกาลและพบในส่วนที่ด้อยพัฒนาของสังคมทั่วแล้วทั่วต่อ ภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นในสังคมบุพกาลจะก่อให้เกิดความรุนแรงร่วมกันอยู่เนื่อง ๆ นอร์มัน โคห์น ผู้ศึกษาความรุนแรงของยุโรปสมัยกลางในรอบ 1 พันปี ได้ให้ข้อสังเกตไว้

ชอบสบอว์ม กล่าวว่า ในยุโรปตอนใต้ซึ่งยังมีลักษณะเป็นสังคมเกษตรกรรมก่อนยุคนายทุนนั้น ได้เกิดโจรผู้ร้ายชุกชุมที่สุด "เมื่อความสมคูลดั้งเดิมถูกพลิกคว่ำ คือ ได้เกิดสงครามและทศภิภพภัยขึ้น ประชาชนต้องประสบกับความอดอยากยากแค้นแสนสาหัส ซึ่งเท่ากับเงื้อมมือที่คล้องแคล้วของโลกสมัยใหม่ได้หยุดยั้งชุมชนให้หยุดนิ่งอยู่กับที่ เพื่อจะทำการเปลี่ยนแปลงและทำลายล้าง⁶⁶ เหตุการณ์ที่หลีกเลี่ยงมิได้นี้ก่อความทุกข์และความรู้สึกถูกลิดรอนในเชิงเปรียบเทียบ เพราะสูญเสียโอกาสที่มีค่าทางการเมือง การบังคับใช้อำนาจของชนต่างเชื้อชาติในดินแดนอาณานิคมก็มีผลร้ายเช่นเดียวกัน เพราะได้ทำลายอำนาจปกครองและความสัมพันธ์ดั้งเดิมของชุมชนลง โอกาสที่มีค่าดั้งเดิมถูกทำลายลง โดยเฉพาะโอกาสทางการเมือง จากสภาพเช่นนี้จะกระตุ้นผู้นำและชาวพื้นเมืองให้รวมตัวกันต่อต้านชนต่างชาติ ซึ่งจะกลายรูปเป็นการก่อกบฏของพวกชาตินิยมในภายหลัง⁶⁷

เมื่อเปรียบเทียบกับ RD รูปแบบอื่น "การถูกลิดรอนที่ลดต่ำลง" นี้เป็นสถานการณ์ที่แม้จะไม่ปรากฏมากนักในประเทศที่กำลังมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคม แต่ผลกระทบต่อสังคม

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

66 E.J. Hobsbawn, Social Bandits and Primitive Rebels : Studies in Archaic Forms of Social Movement in the 19th Centuries (Glencoe : The Free Press, 1959), pp. 23-24.

67 William Kornhauser, "Rebellion and Political Development," in Harry Eckstein, ed., Internal War : Problems and Approaches (New York : The Free Press, 1964), pp. 145.

ก็มีมากเช่นกัน การปฏิวัติครั้งแรกของรัสเซียเกิดขึ้นเพราะชาวรัสเซียต้องทนทุกข์ทรมานจากสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง การที่รัฐบาลเคเรนสกี ปฏิเสธไม่ยอมถอนตัวจากสงคราม เป็นผลโดยตรงให้พวกบอลเชวิคยึดอำนาจการปกครองได้ ซึ่งต่อมาได้ลุกลามกลายเป็นสงครามกลางเมืองไปในที่สุด

การวิเคราะห์ขบวนการฟาสซิสต์ที่เกิดขึ้นหลังสงครามโลกส่วนใหญ่ชี้ว่า การถูกไลรอนสุดขั้วอดเป็นสาเหตุสำคัญให้กลุ่มชนเข้าร่วมมือกับขบวนการฟาสซิสต์ คาร์สเต็มสรุปผลการศึกษาเปรียบเทียบขบวนการฟาสซิสต์ใน ๑ ประเทศ ดังนี้

กลุ่มสังคมบางกลุ่มที่ถูกจูงใจจากลัทธิฟาสซิสต์อย่างรุนแรงมากกว่ากลุ่มอื่น จะเป็นกลุ่มที่ถูกทำลายและถูกคุกคามจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และมีความหวาดผวาคู่ต่ออนาคต เพราะสถานะทางสังคมถูกกระทบกระเทือน ต้องสูญเสียฐานะดั้งเดิมของตนเองเป็นพวกชนชั้นกลางในระดับต่ำ และที่สำคัญคือ อาจเป็นนายทหารนอกประจำการ และทหารชั้นประทวนของสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง ผู้คุ้นเคยกับความรุนแรง ครึ่งต้องเผชิญกับการว่างงานจะรู้สึกถูกไลรอนจากรางวัล "อันชอบธรรม" ที่ควรจะได้รับ ⁶⁸

การวิเคราะห์ทางจิตวิทยาสังคมของ แคนทริล ก็มีความคล้ายคลึงกับเรื่องราวของลัทธินาซี แสดงว่า ความสำเร็จของลัทธินาซีในการก่อตั้งขบวนการ เกิดจากความรู้สึกร่วมกันว่าชนบประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิมไม่สามารถสนองความต้องการที่เปลี่ยนแปลงไปได้ สิ่งที่เพิ่มความรุนแรงให้กับการถูกไลรอนที่ลดต่ำลงของกลุ่มก็คือ ความคับแค้นทางเศรษฐกิจซึ่งบุคคลถูกลดฐานะลงทำให้ขาดความมั่นคงอย่างรุนแรง เพราะว่าโครงสร้างทางสังคมและชนบประเพณีถูกทำลายลงด้วย ⁶⁹ การถูกไลรอนที่ลดต่ำลงเกิดขึ้นเมื่อฐานะที่มีคุณค่าหรือศักยภาพทางด้านคุณ

68 F.L. Carsten, The Rise of Fascism (Berkeley : University of California Press, 1967), pp. 232.

69 Hadley Cantril, The Psychology of Social Movements (New York : Wiley, 1941), pp. 228-269.

ค่าของกลุ่มสังคมลดต่ำลงอย่างเด่นชัดเช่น กรณีที่ความรุนแรงทางการเมืองก่อให้เกิด RD ประเภทนี้ขึ้นมาซึ่งบางรูปแบบได้เสนอไว้ ถ้าจะพิจารณาดูจากประวัติศาสตร์อันยาวนานของมนุษย์ชาติ "RD ที่ลดต่ำลง" นี้อาจเป็นรูปแบบที่แพร่หลายซึ่งช่วยอธิบายสาเหตุของความรุนแรงร่วมกันได้ดีกว่าประเภทอื่นแม้ว่าการวิเคราะห์ในปัจจุบันจะให้ความสำคัญต่อ "การปฏิบัติของความคาดหวังที่เพิ่มสูงขึ้น" เป็นอย่างหนักแต่เชื่อกันว่าตลอดระยะเวลาอันยาวนานในประวัติศาสตร์ "RD ที่ลดต่ำลง" นี้ อาจเป็นบ่อเกิดปกติธรรมดาของความรุนแรงร่วมกัน ยิ่งกว่า RD ในรูปแบบอื่น ๆ และบุคคลสามารถคาดเดาได้ว่า RD ที่ลดต่ำลงในระดับหนึ่งระดับใดนั้น อาจช่วยกระตุ้นให้มนุษย์ใช้ความรุนแรงที่ร้ายแรงได้ยิ่งกว่ากรณีที่เกิด "RD ในสิ่งที่พึงปรารถนา" ในระดับเดียวกัน เพราะมนุษย์มีแนวโน้มที่จะรู้สึกโกรธแค้นอย่างร้ายแรง เมื่อเขาต้องสูญเสียสิ่งที่เขาเคยครอบครองอยู่ ยิ่งกว่าเมื่อต้องสูญเสียความหวังที่จะได้ครอบครองในสิ่งที่ไม่เคยเป็นเจ้าของ

การถูกลิดรอนในสิ่งที่พึงปรารถนา

"การถูกลิดรอนในสิ่งที่พึงปรารถนา" เกิดขึ้น เมื่อความคาดหวังของมนุษย์เพิ่มสูงขึ้น โดยที่ฐานะที่มีคุณค่าหรือศักยภาพทางด้านคุณค่ามิได้เปลี่ยนสูงตามไปด้วย บุคคลจะรู้สึกถึง "RD ในสิ่งที่พึงปรารถนา" เพราะไม่สามารถบรรลุความคาดหวังใหม่ ๆ ได้ มิใช่การสูญเสียกรรมสิทธิ์แต่อย่างใด ความคาดหวังด้านคุณค่าที่ "เพิ่มขึ้น" นี้ อาจหมายถึงความต้องการเพิ่มคุณค่าที่มีอยู่แล้วให้มากขึ้น เช่นต้องการวัตถุเพิ่มขึ้น ต้องการความเป็นระเบียบและความเป็นธรรมในสังคมเพิ่มมากขึ้น อาจเป็นการเรียกร้องขอคุณค่าใหม่ ๆ ที่ไม่เคยมีมาก่อน เช่น การที่ชาวอาณานิคมเรียกร้องขอเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง และการที่ชนชั้นหรือกลุ่มวรรณะเรียกร้องความเสมอภาค หรืออาจเป็นการเรียกร้องฐานะด้านคุณค่าให้สูงขึ้นกว่าแต่เดิม เช่น บุคคลผู้ใช้ชีวิตอยู่ในสังคมที่ถูกกระหนาบจากการเปลี่ยนให้เป็นสมัยใหม่ อาจเรียกร้องให้มีการปรับปรุงด้านสวัสดิการในศตวรรษที่ 17 และ 18 ชนชั้นกลางในยุโรปที่ต้องการเชิบบรรณาส่งให้สูงขึ้น ได้เรียกร้องที่จะร่วมเป็นผู้นำทางการเมืองด้วย แม้ว่าจะระดับและความสำคัญของ "ความคาดหวังด้านคุณค่า" จะเพิ่มขึ้นในลักษณะที่สอดคล้องกันแต่ไม่เพิ่มอย่างสัมพันธ์ ตัวอย่างเช่น ในการเปรียบเทียบข้อเรียกร้องของชาวอเมริกันผิวดำ ที่จะได้รับความเท่าเทียมกันทางสังคมในสมัยปัจจุบันกับในปี ค.ศ. 1940 นั้น พบว่าเมื่อฐานะที่มีคุณค่าของเขาได้เพิ่มสูงขึ้น ความปรารถนาผิวเผินที่จะได้รับความเสมอภาค

ได้กลายเป็นความเชื่อที่น้อยลงว่าถึงเวลาแล้วที่พวกเขาจะต้องได้รับความเสมอภาค ซึ่งเรื่องนี้ไม่เกี่ยวกับข้อเรียกร้องที่จะยกระดับของความเสมอภาคให้สูงขึ้นแต่อย่างใด

ในการศึกษาไว้เสถียรภาพทางการเมืองนั้น ได้มีการระบุถึงสาเหตุที่ทำให้ความคาดหมายด้านคุณค่าเพิ่มสูงขึ้นด้วย ในสังคมดั้งเดิมนั้นความคาดหวังของประชาชนนั้นเพิ่มสูงขึ้นได้ง่ายดายมากเช่นเพียงแต่เคยใช้ชีวิตที่ต่ำกว่าหรือแม้เพียงได้ทราบถึงชีวิตที่ดีกว่าเท่านั้นชวนาในยุโรปสมัยกลางและสมัย เรอเนซองซ์ ได้รับโอกาสทองของชีวิตอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน คือ ได้พบกับความเจริญทางอุตสาหกรรมและการค้า วิธีชีวิตใหม่นี้ดึงดูดจิตใจประชาชนผู้เคยเป็นส่วนเกินเป็นอย่างมากแต่ได้ดึงดูดจิตใจชวนาผู้คับแคบแค้นใจจากการใช้ชีวิตในชนบทด้วย" เมื่อขอบฟ้าทางเศรษฐกิจและสังคมขยายกว้างนั้น คนสามัญจะไม่ทนต่อความทุกข์ยากและการเป็นเบี้ยล่างอีกต่อไป" ⁷⁰ ในความหมายแคบแล้ว การต่อต้านชนิดพิเศษนี้คือ "การถูกลิดรอนในเชิงเปรียบเทียบ" นั่นเอง ซึ่งหมายถึงการที่บุคคลสร้างความหวังในคุณค่า โดยถือเอาฐานที่มีคุณค่าที่สูงกว่าของบุคคลอื่นเป็นเกณฑ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความคาดหมายจะเพิ่มสูงขึ้นเมื่อทราบว่าคุณค่าของกลุ่มอื่นเพิ่มสูงขึ้นในขณะที่กลุ่มตนยังอยู่ในระดับเดิม โบรแกนให้ข้อสังเกตว่า วิธีชีวิตและความร่ำรวยในรูปแบบของการปฏิวัติอุตสาหกรรม จะกระตุ้นให้ปัญญาชนหลายคนเกิดความคิดที่จะปฏิวัติอย่างรุนแรง บุคคล เช่น พรินทริกซ์ เองเกลส์ "ถูกกระแทกจากความขัดแย้งระหว่างวิถีทางที่จะสร้างความร่ำรวยที่เปิดกว้างขึ้นกับประโยชน์ที่บุคคลจะได้รับความร่ำรวยที่แคบเข้าทุกที" ⁷¹ นักทฤษฎีมากมายเชื่อว่าความขัดแย้งกันระหว่างการแบ่งสรรประโยชน์ อำนาจและคุณค่าของกลุ่มต่าง ๆ มีความสัมพันธ์กับความรุนแรงโดยเฉพาะ เช่น อริสโตเติลเขียนว่า สาเหตุของการปฏิวัติเกิดจาก

ความอาจเอื้อมที่จะได้รับความเท่าเทียมกัน ได้กระตุ้นให้ชนสามัญผู้ได้รับ

70 Cohn. pp. 27-28 and Neil J. Smelser, Social Change in the Industrial Revolution (Chicago : University of Chicago Press, 1959).

71 Denis W. Brogan, The Price of Revolution (London : Hamish Hamilton, 1951), pp. 30.

ส่วนแบ่งของความเท่าเทียมกับแต่เพียงเล็กน้อยกับความไม่สงบขึ้น แม้แต่ในกรณีของผู้นำ ซึ่งมีอภิสิทธิ์อยู่แล้ว ถ้าในกลุ่มผู้นำด้วยกันเขาเป็นผู้ที่ด่าด้อยกว่าผู้อื่น หรือในกรณีที่เขาอาจเอือมที่จะมีอภิสิทธิ์เหนือผู้อื่น ก็อาจก่อความไม่สงบขึ้นมาได้โดยเฉพาะเมื่อผู้นำนั้น ๆ ทราบดีว่าเขาไม่ได้รับส่วนแบ่งที่มากกว่าแต่เป็นส่วนแบ่งที่เท่ากันหรือน้อยกว่า⁷²

สภาพดังกล่าวนี้ทำให้ความคาดหวัง เพิ่มระดับสูงขึ้นจนเกิดขีดความสามารถของมนุษย์ที่จะตอบสนองได้ ความรุนแรงร่วมกันจึงเกิดขึ้น จะได้กล่าวถึงผลที่เกิดจากอุดมการณ์และความเชื่อใหม่ ๆ ในเชิงเปรียบเทียบ

การถูกไลดรอนที่เพิ่มสูงขึ้น

แบบแผนที่สามของ RD ได้จากข้อเสนอกว้าง ๆ ของเดวิสที่เรียกว่า ข้อเสนอสมมติฐาน "โค้งรูปตัว-เจ" ที่เชื่อว่า "การปฏิวัติน่าจะเกิดขึ้นมากที่สุดเมื่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมอันยาวนานตามหลังด้วยสภาพตรงกันข้ามอย่างกะทันหัน"⁷³ อาจถือเป็น "RD ในสิ่งที่พึงปรารถนา" ชนิดพิเศษก็ได้ เกิดขึ้นเมื่อฐานะที่มีคุณค่าของบุคคลถูกปรับให้สูงขึ้นติดต่อกันมาช้านาน ซึ่งทำให้บุคคลคาดหวังที่จะเขยิบสูงขึ้นไปอีกเรื่อย ๆ แต่ครั้งเมื่อตามมาด้วยการลดต่ำลงของความสามารที่จะได้มาซึ่งคุณค่า บุคคลจะผิดหวังและจะเกิด "RD ที่เพิ่มสูงขึ้น" RD ประเภทนี้เกิดขึ้นมากในสังคมที่กำลังประสบกับการเปลี่ยนแปลงด้านอุดมการณ์ และด้านระบบพร้อม ๆ กัน เศรษฐกิจตกต่ำที่เกิดขึ้นในสังคมที่กำลังก้าวหน้าทางเศรษฐกิจจะก่อผล เช่นเดียวกันนอกจากนี้ในสังคมที่โครงสร้างขาดความยืดหยุ่นคุณค่าใหม่ ๆ จะถูกขจัดออกไปถ้าอุดมการณ์ของการพัฒนาถูกเผยแพร่ออกไปจะเกิด "RD ที่เพิ่มสูงขึ้น" เช่นกัน ซึ่งนำมาใช้อธิบาย

72 Fred Kort, "The Qualification of Aristotle's Theory of Revolution", in *American Political Science Review* VI (June 1952) : pp. 487.

73 Davies, "Toward a Theory of Revolution", pp. 6.

เดียวกันนอกจากนี้ในสังคมที่โครงสร้างขาดความยืดหยุ่นคุณค่าใหม่ ๆ จะถูกขจัดออกไปถ้า
อุดมการณ์ของ การพัฒนาถูกเผยแพร่ออกไปจะเกิด "RD ที่เพิ่มสูงขึ้น" เช่นกัน ซึ่งนำมาใช้อธิบาย
"การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเฉพาะอย่างใน ทฤษฎีการปฏิบัติได้โดยทั่วไปแล้วความรุนแรงทางการเมือง
เมือง เป็นผลมาจากการที่ความเชื่อถือ ในปทัสสถานและโครงสร้างทางสังคมได้สนองตอบต่อการ
เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ลดน้อยลง

เดวิสย้ำว่าภาวะทางจิตใจของการปฏิบัติจำต้องประกอบด้วย "ความคาดหวังที่คล่อง
ตัวต่อเนื่องและผังรากลึกเพื่อตอบสนองต่อความต้องการพื้นฐาน" ซึ่งได้แก่คุณค่าต่าง ๆ ทางสังคม
การเมือง และกายภาพ นอกจากนี้ ยังต้องประกอบด้วย

การที่ความต้องการที่จะได้รับความพอใจของมนุษย์ถูกคุกคามอย่างต่อเนื่อง ไม่
หยุดยั้ง มิใช่การคุกคามที่ทำให้มนุษย์กลับสู่สภาวะที่ต้องต่อสู้เพื่อเอาชีวิตรอด แต่
เป็นการคุกคามที่ทำให้มนุษย์เชื่อว่า ความต้องการพื้นฐานของเขาจะไม่ได้รับการ ตอบสนอง
ปัจจัยสำคัญของการปฏิบัติก็คือ เมื่อความกลัวบางอย่างไม่ว่าจะเลือกราง หรือแจ่มชัด ได้เลือก
หายไปหลังจากได้เกิดขึ้นต่อเนื่องกันมานานแล้ว

ระบบการเมืองกับความกลัวดังกล่าวนี้มีความสัมพันธ์กัน เพราะความกลัวจะเกิดขึ้น
"เมื่อรัฐบาลทำการกดขี่หรือถูกกล่าวหาว่ากดขี่" ⁷⁴ เดวิสได้สนับสนุนข้อวิเคราะห์นี้โดยชี้แจงว่าใน
การศึกษาสภาพสังคมก่อนการปฏิบัติ ทั้งในฝรั่งเศส รัสเซีย และก่อนการปฏิบัติของพวกนาซีก่อน
สมัยสงครามกลางเมืองในอเมริกา และก่อนการปฏิบัติในอียิปต์ ในปีค.ศ. 1952 นั้นพบว่าการ
ตกต่ำของสภาพสังคมในเชิงเปรียบเทียบจะตามมาด้วยสภาพ "โค้งรูปตัวเจ" ที่สูงขึ้น เดวิส ได้ยก
ตัวอย่างเช่น การกบฏของพวกคอรร์ ได้ปะทุขึ้นในโรต ฮอร์แลนด์ เมื่อปีค.ศ. 1842 เพราะเกิด
ความตกต่ำทางเศรษฐกิจ ระหว่างปี 1835-1840 หลังจากที่ได้เจริญก้าวหน้าติดต่อกันมาเป็น
เวลาถึง 40 ปี นอกจากนี้ การที่รัฐบาลไม่ยอมขยายสิทธิออกเสียงเลือกตั้งให้กว้างขวางขึ้นได้
ทำให้ผู้ต่อต้านร่วมมือกันใช้ความรุนแรงเพื่อยึดที่ทำการของรัฐบาล จนเกิดการปะทะกันอย่าง

74 Ibid., pp. 8.

ประปรายปรากฏหลักฐานเช่นกันว่า "กบฏฉวีดำ" ที่เกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1960 มีลักษณะเป็น "การกบฏลิดรอนที่เพิ่มขึ้น" นี้เอง เพราะเกิดจากการเปรียบเทียบฐานะทางเศรษฐกิจระหว่างชาวนิโกรกับชนผิวขาวที่ได้รับการศึกษาในระดับเดียวกัน พบว่ารายได้ที่ชาวนิโกรได้รับระหว่างปี ค.ศ. 1940 ถึง 1950 เพิ่มขึ้น เมื่อเปรียบเทียบกับรายได้ของพวกเขาผิวขาว แต่ต่อมาในปี ค.ศ. 1940 รายได้ที่เพิ่มขึ้นนี้ กลับลดต่ำลง ทำให้ต้องเสียประโยชน์ไปครึ่งหนึ่งการศึกษาเหตุการณ์ทั้ง 2 กรณีนี้ ซึ่งต่างมีลักษณะเป็น "ความคาดหวังที่เพิ่มขึ้น" เหมือนกัน เพราะเป็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นหลังจากที่มีการปรับคุณค่าในสังคมให้สูงขึ้น แต่ความสามารถกลับลดลงเพราะความไม่เด็ดขาดของนักการเมืองที่จะมอบสิทธิทางการเมืองให้ อีกทั้งความล้มเหลวของรัฐบาลที่จะแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจ ก็ได้กระตุ้นให้เกิดความรุนแรงขึ้น

กล่าวโดยสรุป การปฏิวัติในหลาย ๆ ประเทศได้เกิดขึ้นมาจากสภาพเศรษฐกิจสังคมที่เดิมเคยดีอยู่แต่ต้องกลับมามีค่าต่ำลงอย่างกระทันหัน ดังเช่นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ในเดือนพฤษภาคมนั้น สามารถอธิบายได้ด้วยว่าสภาพเศรษฐกิจที่เคยพุ่งตัวสูงสุดในสมัยรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ แต่ในสมัยรัฐบาลนายอานันท์ ปันยารชุน เศรษฐกิจได้ตกต่ำลงอย่างกระทันหัน ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ การกบฏลิดรอนในสิ่งที่พึงปรารถนา และโครงสร้างทางสังคมในยุค คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติขาดความยืดหยุ่น ประชาชนรู้สึกว่าการขาดสิทธิเสรีภาพในเรื่องบางกรณี เช่น การปิดกั้นข่าวสารด้านสื่อมวลชน การปิดเบี่ยงข่าวสารเมืองต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่จะทำให้การกบฏลิดรอนที่เพิ่มขึ้น เรื่อยจนนำไปสู่ความขัดแย้งและความรุนแรงทางการเมือง

การศึกษา กับ ประชาธิปไตย

ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับประชาธิปไตย

การศึกษามีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของพลเมืองในชาติ และช่วยวางรากฐานของชาติ โดยนำเอาความรู้ความเป็นไปในอดีตกับปัจจุบัน เพื่อวางพื้นฐานอนาคตของชาติให้แก่อนุชนรุ่นหลัง

การศึกษานำเอาประวัติศาสตร์แห่งการต่อสู้เพื่อสร้างชาติ สร้างประเทศของวีรบุรุษ วีรสตรีของชาติมาถ่ายทอดให้อุชนรุ่นรับรู้ ได้เกิดความภาคภูมิใจและทรงในเอกราชของชาติของตน การศึกษาให้ความรู้ในการประกอบอาชีพทุกด้าน ฝึกอบรมและถ่ายทอดค่านิยมทัศนคติ วัฒนธรรม อารยธรรม รวมทั้งวิธีการดำรงความเป็นชาติ ความเป็นประเทศให้แก่ผู้นั้น

นอกจากนั้นการศึกษาก็มีบทบาทต่อความอยู่รอดปลอดภัย ความมั่นคงของประเทศชาติ ตลอดจนมีส่วนเสริมสร้างให้แก่ผู้นั้นเกิดศักยภาพ ในการปกครองตนเองของประชาชนในท้องถิ่นต่าง ๆ ควบคู่กันไป ซึ่งจะพื้นฐานทางสังคม การเมือง ที่จะสามารถสนองตอบต่อการพัฒนาประชาธิปไตย ได้อย่างจริงจัง

ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับประชาธิปไตย ย่อมเป็นปัจจัยเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งนี้อาจพิจารณาได้จากพระบรมราชโองการให้ใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 ดังนี้

"... โดยสภาพการศึกษาแห่งชาติ พิจารณาเห็นว่า แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2503 และแผนการศึกษาแห่งชาติ ฉ.2 พุทธศักราช 2512 ไม่อาจสนองความต้องการอันจำเป็นของสังคมไทยในปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงจำเป็นต้องปรับปรุงแผนการศึกษาแห่งชาติ ให้สนองความต้องการ และการเปลี่ยนแปลงในสังคมที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เพื่อสามารถบรรลุผลเมืองให้ตระหนักและเห็นคุณค่าของระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มีสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นหลักยึดเหนี่ยวจิตใจของพลเมืองทุกคน ให้มีความสำนึกในความเป็นไทยร่วมกัน ให้มีความภูมิใจในวัฒนธรรมไทย รู้จักใช้สิทธิเสรีภาพในกรอบแห่งกฎหมาย ตระหนักถึงหน้าที่และความรับผิดชอบของประชาชนที่ต้องรักษาความมั่นคง ปลอดภัยของประเทศชาติ เคารพยึดมั่นในหลักธรรมของศาสนา ..." 75

นอกจากนี้ ชนุ แสงวงศ์ก็ ยังกล่าวว่า :⁷⁶

" การศึกษามีบทบาทอันสำคัญที่จะช่วยเสริมสร้างความเป็นอยู่ของประชาชน ในสังคม

75 กระทรวงศึกษาธิการ, แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520.

76 ชนุ แสงวงศ์, "การศึกษากับประชาธิปไตย" ประมวลบทความเกี่ยวกับมัธยมศึกษา, (กระทรวงศึกษาธิการ กรมสามัญศึกษา, 2513), หน้า 52.

ประชาธิปไตยอันเป็นอุดมคติของประเทศในโลกฝ่ายเสรี การที่จะพัฒนาประเทศให้บรรลุผลตามอุดมคติดังกล่าวได้ก็โดยการปรับปรุงมาตรฐานการศึกษาของประชาชนให้สูงขึ้น ส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักปรับปรุงตนเองในการครองชีพ และเศรษฐกิจของครอบครัว ตลอดจนจนถึงการส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักปรับปรุงสร้างเสริมความเจริญให้แก่ท้องถิ่นของตนตามแบบอย่างของประชาธิปไตย

นิพนธ์ ศศิธร กล่าวว่า

“ นักการศึกษาที่มีภารกิจอันใหญ่หลวงที่จะต้องจัดการศึกษา เพื่อสร้างสรรค์ประชาธิปไตย คือต้องนำไปใช้ตามสังคม.....การศึกษาจึงต้องจัดหลักสูตร และวิธีการเรียนการสอนให้แก่จุดอ่อนของปัจจัยทางสังคม ซึ่งเป็นการศึกษาที่ได้รับในชีวิตให้เอื้ออำนวยต่อประชาธิปไตย.....และสร้างบรรยากาศในสถาบันการศึกษา โดยถือว่าประชาธิปไตยคือการร่วมกันการรู้จัก อดกลั้น และอดทน และความเชื่อมั่นในคนอื่น ครูต้องจริงใจ และเข้าใจนักเรียน ให้นักเรียนไว้วางใจและศรัทธา ข้อสำคัญคือ อย่ากลัวและอย่าหวาดระแวงหรือเดาใจนักเรียนด้วยการขัดเยียดความรู้สึกของตนเองให้แก่นักเรียน แม้จะมีการปฏิบัติและปฏิบัติจริงเกี่ยวกับประชาธิปไตยอย่างไร และเกิดได้เร็วเพียงใดก็ตามหากไม่มีการปูพื้นฐานทางการศึกษาดังกล่าว ประชาธิปไตยก็ย่อมจะมีอุปสรรคอันเกิดจากปัจจัยทางสังคมและคุณภาพของคนผู้นั้นเอง.....” 77

จากความสำคัญของการศึกษาและความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษา กับประชาธิปไตย ดังที่กล่าวมาข้างนี้เป็นอย่างยิ่งที่จะให้ประชาชนทุกคนได้รับการศึกษาตามสมควร แก่ความถนัดและสติปัญญาของตน เพื่อจะได้เป็นผู้ที่มีความรู้ ความคิดในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในครอบครัวและในสังคมของตน ให้มีความสามารถที่จะกำหนดแบบอย่างการปกครองในสังคมของตนได้ตามความเหมาะสม ทั้งนี้เพราะคนที่ไม่ได้รับการศึกษาจะไม่สามารถเลือกตัดสินใจความต้องการของตนเองได้อย่างฉลาด แต่คนที่มีการศึกษาจะสามารถกำหนดวิถีชีวิตความเป็นอยู่และการปกครองของตนเองได้อย่างถูกต้อง โดยไม่ถูกชักจูงได้ง่าย ๆ

การศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ดังนั้นการพัฒนาประเทศก็ต้องพัฒนาการศึกษาควบคู่กันไป พร้อมกับพัฒนาการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคมด้วยประเทศที่เป็น

77 อ้างในนิสิตปริญญาโท ปี 2 สาขาบริหารการศึกษา, รายงานผลการสัมมนาเรื่องการจัดการศึกษาที่เหมาะสมกับสภาพสังคมไทย, (ภาควิชาบริหารการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), หน้า 175.

ประจำปีโดย จะต้องมึระบบการศึกษาที่เป็นประจำปีโดยด้วย แม้ว่าการศึกษาจะไม่สามารถช่วย ให้ผลในทันทีทันใด แต่เมื่อเยาวชนเราเติบโตเป็นผู้ใหญ่ต่อไปในภายหน้า ก็จะได้นำเอาอุปนิสัยและ หลักการต่าง ๆ ที่ได้รับจากการอบรมสั่งสอนจากโรงเรียนไปปฏิบัติได้โดยถูกต้อง มีความรับผิดชอบ ในสังคมโดยที่การศึกษามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาสังคม การจัดการศึกษาทั้งในระบบโรงเรียน และนอกระบบโรงเรียน ตลอดจนการศึกษาแบบปกติวิสัยนั้น จะต้องทำให้นักเรียนและคนในสังคมมี ความรู้ ทักษะคิดและลักษณะนิสัย พร้อมทั้งจะอยู่อาศัย ประกอบการทำงานและร่วมกันปกครองประเทศ ของตนตามแบบประจำปีโดย

การประเมินผลความเป็นนักประจำปีโดย

การปลูกฝังความเป็นนักประจำปีโดยแก่นักเรียนในโรงเรียนนั้น จะต้องใช้วิธีการต่าง ๆ มากมาย และเมื่อได้มีการปลูกฝังความเป็นประจำปีโดยแล้ว ก็สมควรที่จะต้องมีการประเมินผลว่า การปลูกฝังความเป็นนักประจำปีโดยแก่นักเรียนนั้นได้ผลมากน้อยเพียงใด ซึ่งจะต้องอาศัยระยะเวลาที่ยาวนานการประเมินผลจึงต้องค่อยเป็นค่อยไป

รายละเอียดของสิ่งที่จะประเมินผลนั้น ก็คือ การประเมินผลจากพฤติกรรมที่เป็น ประจำปีโดยที่นักเรียนแสดงออกให้ปรากฏในด้านต่าง ๆ ตามลักษณะของนักประจำปีโดยคือ การมีคาราวธรรม สำนัดศีธรรม ปัญญาธรรม วินัยธรรม และคุณธรรม

คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้กล่าวถึงวิธีการในการประเมินผลความเป็น นักประจำปีโดยไว้ว่า

1. ประเมินผลจากพฤติกรรม ความเป็นนักประจำปีโดยในแต่ละด้านโดยพิจารณาจาก รายละเอียดต่าง ๆ
2. ประเมินผลด้วยการสังเกตพฤติกรรมที่นักเรียนแสดงออก หรือการจดบันทึกลงใน สมุดประเมินพฤติกรรม โดยดูจากการทำงานร่วมกัน การอภิปรายแสดงความคิดเห็น การใช้กิริยา และท่าทาง การออกไปปฏิบัติงานนอกสถานที่ การปฏิบัติต่อบุคคลอื่น ๆ ที่พบเห็น ฯลฯ
3. ประเมินด้วยการสนทนา การซักถาม ตามที่โอกาสจะอำนวย
4. ประเมินจากผลงานที่นักเรียนได้กระทำ ทั้งงานส่วนตัวและงานส่วนรวม
5. ใช้แบบประเมิน โดยที่นักเรียนทราบล่วงหน้าว่าจะประเมินอะไรด้วยวิธีใด โดยครูหรือ นักเรียนเป็นผู้ประเมิน

ปัจจัยที่มีผลต่อการให้การศึกษาเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะประจำปีไทย

ในการศึกษาถึงอิทธิพลของการศึกษาที่มีต่อระบบการปกครองแบบประจำปีไทย ในประเทศไทยนั้น มีปัจจัยใหญ่ ๆ ดังต่อไปนี้คือ

1. ประสิทธิภาพการศึกษา

ประสิทธิภาพการศึกษาช่วยในการมองภาพรวมของการศึกษา และช่วยวางรูปแบบในการจัดการศึกษา กำหนดเป้าหมายหรืออุดมคติทางการศึกษา ประสิทธิภาพการศึกษาจึงมีผลต่อหลักสูตร และการพัฒนาหลักสูตร

เมื่อพิจารณาในแง่ประสิทธิภาพการศึกษาของโรงเรียน เพื่อที่จะเสริมสร้างบรรยากาศความเป็นประจำปีไทยขึ้นในโรงเรียน ทางโรงเรียนควรจะได้วางแผนประสิทธิภาพการศึกษาของโรงเรียนที่เอื้อให้เกิดบรรยากาศความเป็นประจำปีไทยขึ้นเป็นสิ่งแรก เพราะเป็นหลักการและทฤษฎีที่จะนำมาเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาในโรงเรียนต่อไป

ประสิทธิภาพการศึกษาที่เหมาะสมสอดคล้องกับแนวความคิดประจำปีไทยคือ ประสิทธิภาพกลุ่ม Progressivism ซึ่งปรัชญานี้มีหลักการที่สำคัญคือ

1. การเรียนการสอนเน้นที่นักเรียนเป็นศูนย์กลาง
2. ครูมีหน้าที่ในการจัดประสบการณ์ที่เหมาะสมให้แก่ผู้เรียน แต่วางตนเป็นเพียงผู้แนะนำและประสานงาน เน้นการมีประสบการณ์ร่วมกัน
3. ถือว่าการศึกษาคือชีวิต
4. การวางหลักสูตรเน้นในเรื่องสังคมศึกษา ให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ตรงจากสังคม และมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคม
5. หลักสูตรจะวางในรูปปัญหา ให้นักเรียนเรียนโดยการแก้ปัญหาเหล่านั้น
6. มุ่งให้นักเรียนรู้จักปรับปรุงตัวให้เข้ากับสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ⁷⁸

นอกจากปรัชญากลุ่มนี้ ยังมีปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมที่เน้นการศึกษาเพื่อเสริมสร้าง

78 กอบกุล รังสิยะโรจน์และสุนทรี วัฒนจินดาพร, "การปลูกฝังประจำปีไทยในโรงเรียนมัธยม", เอกสารประกอบการศึกษาวิชาสัมมนาการมัธยมศึกษา (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2522), หน้า 14.

ประชาธิปไตย ซึ่งจะเห็นได้จากจุดมุ่งหมายของการศึกษาที่มุ่งสร้างระเบียบใหม่ของสังคมจากพื้นฐานเดิมที่มีอยู่ ระเบียบใหม่ที่สร้างขึ้น รวมทั้งวิธีจะสร้างต้องอยู่บนรากฐานประชาธิปไตย หลักสูตรและเนื้อหาวิชาในหลักสูตรจะต้องเกี่ยวกับสภาพและปัญหาในสังคมเป็นส่วนใหญ่ เน้นกระบวนการสังคมและการดำรงชีวิต สนใจสังคมพร้อมหาข้อมูลข้อเสนอแนะแนวทางในการปฏิรูปสังคมด้วย นอกจากนี้เน้นปัจจุบันแล้วยังเน้นอนาคตด้วย ผู้สอนจะต้องมีความเป็นประชาธิปไตยและพร้อมที่จะนำไปสอนผู้เรียน โดยครูจะต้องเป็นผู้ดำเนินบทบาทแก้ปัญหาและสนใจในเรื่องของสังคมและปัญหาของสังคมอย่างกว้างขวาง เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็นของผู้สอนตามแนวทางแห่งประชาธิปไตย ครูไม่ใช่ผู้รู้และผู้ชี้แนะเพียงอย่างเดียว แต่เป็นผู้คอยกระตุ้นเร่งเร้าให้ผู้เรียนได้มีส่วนในการคิดวิเคราะห์เพื่อหาทางแก้ไขเปลี่ยนแปลงข้อบกพร่องต่าง ๆ ของสังคมอีกด้วย

การสื่อสารทางการเมือง

การสื่อสารทางการเมือง เป็นกระบวนการทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับการแลกเปลี่ยนข้อเท็จจริง ทรรศนะ และความคิดเห็น ตลอดจนประสบการณ์ต่าง ๆ ในทางการเมืองระหว่างบุคคล การสื่อสารทางการเมืองนับเป็นกระบวนการพิเศษที่ก่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของสังคมการเมืองและทำให้บุคคลสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ในสังคมการเมือง⁷⁹ จากความหมายดังกล่าวประเด็นสำคัญที่ควรพิจารณาคือ การรื้อวาททางการเมืองจะต้อง 1) เกี่ยวข้องกับบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป 2) เป็นการแลกเปลี่ยนข่าวสารทางการเมือง และ 3) เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกันในทางการเมือง

การสื่อสารทางการเมืองมีความสำคัญมากโดยเฉพาะในยุคปัจจุบัน ที่มีการพัฒนาเทคโนโลยีการสื่อสารให้เป็นไปอย่างสะดวกและรวดเร็ว จนมีการกล่าวขานสังคมปัจจุบันว่าเป็น "สังคมแห่งการสื่อสาร" ส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ไม่เพียงแต่ภายในระบบการเมืองเท่านั้น หากแต่มีการสื่อสารข้ามระบบหรือระหว่างประเทศเป็นอันมากด้วย ซึ่งการสื่อสารทางการเมืองก็เป็นส่วน

79 Warren K. Agree, Phillip H. Ault and Edwin Emery, Introduction to Mass Communication, (New York : Harper & Row, 1976). p. 4.

สำคัญส่วนหนึ่งของการสื่อสารนี้ ดังนั้นตั้งแต่ปี ค.ศ. 1960 เป็นต้นมา นักรัฐศาสตร์จึงได้ให้ความสนใจแก่การสื่อสารมากยิ่งขึ้น มีการประยุกต์วิทยาการต่าง ๆ เพื่อทำความเข้าใจถึงผลของการสื่อสารต่อระบบการเมืองด้วย

ลูเซียน พาย⁸⁰ มีความคิดว่าการสื่อสารเป็นเส้นใยที่ผูกพันมนุษย์เข้าด้วยกันเป็นสังคม เพราะมนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กันก็ด้วยการสื่อสารเสียโดยมาก ดังนั้นการไหลเวียนของการสื่อสารจึงเป็นตัวกำหนดทิศทางและฉับไวของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม พายเห็นว่าในยุคสมัยใหม่ตั้งแต่ช่วงปี ค.ศ. 1960 เป็นยุคสมัยที่การสื่อสารจะทำให้เกิดวัฒนธรรมโลก ซึ่งจะได้รับการแผ่กระจายไปยังสังคมต่าง ๆ และก่อให้เกิดการพัฒนาทางการเมืองการพัฒนาทางการเมืองในทัศนะของพาย เป็นการพัฒนาที่มีกระบวนการจากสังคมดั้งเดิมผ่านระยะแปรเปลี่ยนไปสู่การเป็นสังคมสมัยใหม่ พายได้แบ่งลักษณะการสื่อสารในสังคม 3 ลักษณะออกเป็นดังนี้

1. ในสังคมดั้งเดิม กระบวนการสื่อสารรวมอยู่ในกระบวนการทางสังคมอื่น ๆ เช่นชั้นนำจะเป็นตัวกำหนดการไหลเวียน และเนื้อหาของข้อมูลข่าวสาร ดังนั้นการสื่อสารจึงมีแนวโน้มที่จะเอื้อประโยชน์แก่ชนชั้นนำ นักการสื่อสารวิชาชีพจะไม่มีในสังคมเช่นนี้
2. ในระยะแปรเปลี่ยน การสื่อสารมีความเป็นทวิลักษณ์ ในด้านหนึ่งใช้ระบบเทคโนโลยีสมัยใหม่สื่อสารภายในศูนย์กลางของสังคมที่มีความเป็นสมัยใหม่และเป็นเมือง ในอีกด้านหนึ่งเป็นการสื่อสารแบบพบหน้ากันและภายในชุมชน การควบคุมการสื่อสารโดยกลไกภายในสังคมเป็นเรื่องยาก นอกจากนั้น มีการพึ่งพาวิธีการสื่อสารของระบบระหว่างประเทศมาก
3. ในสังคมใหม่ (โดยเฉพาะที่เป็นประชาธิปไตย) การสื่อสารโดยสื่อมวลชนมีความเป็นวิชาชีพ มีโครงสร้างเฉพาะซึ่งทำหน้าที่นี้และจะมีความเป็นอิสระจากรัฐบาลมากมายโดยเปรียบเทียบ มีจรรยาบรรณของความเป็นกลางกำกับอยู่ แต่จะเชื่อมโยงกับการสื่อสารโดยผู้นำความคิดเห็นที่ไม่เป็นทางการต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อบุคคลต่าง ๆ ในสังคมที่เขาพบปะสนทนาอยู่ด้วยเป็นประจำ ระบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการทั้งสองนี้ จะมีการไหลเวียนป้อนกลับข่าวสารกันอยู่เป็นประจำ

80 Lucian W. Pye, Communication and Political Development, (Princeton : Princeton University Press, 1963), pp. 4-29.

อัลมอนต์และเพาเวลล์ พิจารณาถึงหน้าที่ต่าง ๆ ที่ระบบการเมืองทุกระบบจะต้องกระทำ ได้ระบุว่า การสื่อสารทางการเมืองเป็นหน้าที่สำคัญประการหนึ่ง ซึ่งสอดแทรกอยู่ในทุกกระบวนการ ของระบบการเมืองทั้งปัจจัยนำเข้าและปัจจัยส่งออก ต่อมาภายหลังเขาทั้งสองถือว่า เป็นหน้าที่หนึ่ง ที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้าง คือไม่เกี่ยวกับการกำหนดหรือการนำนโยบายสาธารณะไปปฏิบัติ แต่มีความ สำคัญมากต่อความอยู่รอดของระบบ เช่นเดียวกับการกล่อมเกลாதองการเมือง ⁸¹

อัลมอนต์เห็นว่าการสื่อสารทางการเมืองมีความสำคัญตรงที่ เป็นวิธีการช่วยระบบการ เมืองที่จะทำหน้าที่อื่น ๆ ของมันไม่ว่าจะเป็นการเรียกร้องผลประโยชน์ การรวบรวมผลประโยชน์หรือ การกำหนดนโยบายและการนำนโยบายไปปฏิบัติ จุดเด่นของสังคมสมัยใหม่อยู่ที่ความสามารถที่ได้ พัฒนาองค์การการสื่อสารขึ้นมาเป็นการเฉพาะและมีการก่อกำเนิดของจรรยาบรรณในการสื่อสาร ที่ เน้นความเป็นกลาง องค์การการสื่อสารที่เป็นอิสระนี้มีผลในทางที่จะเอื้อต่อการควบคุมระบบราชการ กลุ่มผลประโยชน์และพรรคการเมืองซึ่งทำหน้าที่อื่น ๆ ในทางการเมืองเพราะเป็นประโยชน์ในการ สร้างความสามารถของประชาชนในการแสดงออก ซึ่งข้อวิพากษ์วิจารณ์ความคิดและการทำงานของ องค์การต่าง ๆ เหล่านั้น อีกทั้งเอื้อต่อการที่จะมีการหมุนเวียนอย่างคล่องตัวของข้อมูลข่าวสารจาก สังคมสู่ระบบการเมืองจากโครงสร้างทางการเมืองหนึ่งไปสู่อีกโครงสร้างหนึ่ง ซึ่งรวมกันแล้วเป็นวงจร จากปัจจัยนำเข้าสู่ปัจจัยส่งออกและการป้อนกลับ การสื่อสารทางการเมืองจึงดูเหมือนจะทำหน้าที่ "ควบคุมผู้ควบคุม" กระบวนการในการนำเข้าและส่งออกของระบบการเมืองอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งการที่มัน ทำหน้าที่นี้มีผลต่อการพิทักษ์สิทธิเสรีภาพในระบบการเมืองประชาธิปไตย

คาร์ล ดอยท์ซ์ เสนอรูปแบบของระบบการเมืองโดยประยุกต์ว่าโจเซฟ เบอเนดิกส์ ซึ่งเป็นวิชา ทางวิทยาศาสตร์กับการศึกษาการสื่อสารทางการเมือง ลักษณะสำคัญของการสื่อสารตามแนวทาง นี้คือ ระบบเครือข่ายของการสื่อสาร โดยบุคคลทั้งหลายในระบบถูกเชื่อมโยงเข้าด้วยกันในลักษณะ ของวงจร สามารถแลกเปลี่ยนข่าวสารและข้อมูลกันแบบสองทาง ลักษณะเช่นนี้แสดงว่ามีการป้อน กลับของข้อมูล การตอบสนองต่อสิ่งที่เป็นปัจจัยนำเข้ารวมทั้งผลทั้งหลายของการกระทำ จะก่อให้เกิด ข่าวสารข้อมูลอันใหม่ที่กลายเป็นตัวควบคุมและกำหนดพฤติกรรมใหม่ที่ตามหานั้นเอง จาก

81 G.A. Almond and G.B. Powell, Jr. eds., Comparative Politics Today : A World View, (Boston : Little Brown and Company, 1980), pp. 6-10.

ลักษณะดังกล่าวการสื่อสารทางการเมืองจึงถือได้ว่าเป็น ตัวกลางหรือสื่อกลางระหว่างสมาชิกของสังคมการเมืองกับผู้ปฏิสัมพันธ์ทางการเมือง (รัฐบาล ระบบราชการ เป็นต้น) กล่าวคือ การสื่อสารทางการเมืองเป็นช่องทางในการเสนอข้อมูล ข่าวสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการตัดสินใจและนโยบายต่าง ๆ ของรัฐบาลให้ประชาชนได้รับรู้ ในขณะที่เดียวกันก็จะเป็นกระบวนการในการนำเอาข้อเรียกร้อง และความต้องการของประชาชนไปให้รัฐบาลได้รับรู้ด้วยเช่นกัน ทั้งนี้เพื่อเอื้อต่อการปรับเปลี่ยนนโยบายของรัฐบาลให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนได้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

ประเภทของโครงสร้างการสื่อสารทางการเมือง

การสื่อสารทางการเมืองนับว่าเป็นพื้นฐานสำคัญของกระบวนการทางการเมือง ไม่ว่าจะเป็นสังคมที่มีความล้าหลังทางเทคโนโลยี หรือแม้แต่ในสังคมสมัยใหม่ก็ตม จะต้องอาศัยการสื่อสารเพื่อสื่อความหมายถึงกันและกันทั้งสิ้น พื้นฐานในการสื่อสารต้องอาศัยคำพูด สัญลักษณ์ตลอดจนท่าทางต่าง ๆ ในอันที่จะสามารถทำความเข้าใจต่อกันได้ เมื่อใดก็ตามที่การติดต่อสื่อสารต้องอาศัยเครื่องมือสื่อสารมวลชน ไปยังคนจำนวนมากซึ่งอยู่ในที่ต่าง ๆ กันเช่นมีการเผยแพร่ข่าวสาร ตีพิมพ์ ทำการกระจายเสียงแพร่ภาพ จะเรียกว่าเป็นการสื่อสารมวลชน ส่วนอีกประเภทหนึ่งคือการสื่อสารระหว่างบุคคล ได้แก่การสื่อสารที่ผู้ส่งสารกับผู้รับสารสามารถมองเห็นกันได้ และสามารถตอบโต้กันได้ การสื่อสารประเภทหลังนี้ จะได้เปรียบการสื่อสารประเภทแรกที่จะมีการส่งข้อมูลป้อนกลับได้ทันที

ในการแบ่งประเภทของโครงสร้างการสื่อสารสามารถกระทำได้หลายวิธี ขึ้นอยู่กับว่าจะใช้กฎเกณฑ์ในการแบ่งอย่างไรหรือจะนำไปใช้ประโยชน์อะไร อัลมอนด์และเพาเวลล์ แบ่งประเภทของโครงสร้างการสื่อสารออกเป็น 5 ประเภทคือ

1. การสื่อสารแบบพบหน้ากันอย่างไม่เป็นทางการ เป็นการสื่อสารที่ไม่ควรละเลยหรือไม่สนใจ ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่าหลายครั้งหลายคราการสื่อสารของระบบ มิได้มิได้มีอิทธิพลโดยตรงต่อการรับรู้ทางการเมืองของปัจเจกบุคคล หากแต่มีอิทธิพลได้โดยทางอ้อมคือผ่านตัวกลางอีกทีหนึ่ง ตัวกลางนี้คือ "ผู้นำความคิดเห็น" ซึ่งคอยรับข่าวสารจากระบบสื่อสารมาส่งผ่านไปยังปัจเจกบุคคลอีกทอดหนึ่ง ผู้นำความคิดเห็นเหล่านี้ อาจจะเป็นผู้นำตามธรรมชาติ เช่น พระ ครูประจำบาล ผู้ที่มีการศึกษาดีในท้องถิ่นนั้น ๆ หรืออาจจะเป็นผู้นำที่เป็นทางการ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน เป็นต้น

บรรดาผู้นำความคิดเห็นจะเป็นผู้ที่มีความกระตือรือร้นหรือตื่นตัวทางการเมืองสูง รับฟังข่าวสารทางการเมืองทั้งจากโทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ และอื่น ๆ จากนั้นก็จะนำเอาข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ ที่รับมาส่งผ่านไปยังบุคคลอื่น ๆ ในสังคมการเมืองของตนโดยอาศัยการสื่อสารแบบพบหน้า ในช่วงของการถ่ายทอดข่าวสารไปยังสมาชิกอื่น ๆ ในสังคมการเมืองนี้ ผู้นำความคิดเห็นอาจจะตีความข้อมูลข่าวสาร ตลอดจนสอดแทรกความคิดเห็นภายใต้อัตวิสัยส่วนตัวของผู้นำความคิดเห็นนั้น ๆ ด้วย ซึ่งจะยังผลให้เกิดการบิดเบือนข้อมูลข่าวสารจากความเป็นจริงได้ จากที่กล่าวมาพบว่าการไหลเวียนของข่าวสารจะดำเนินไปเป็น 2 ขั้นตอนด้วยกันกล่าวคือ ข้อมูลข่าวสารจะถูกส่งออกจากแหล่งสาร ไปยังผู้นำความคิดเห็นเสียก่อน จากนั้นผู้นำความคิดเห็นจึงจะถ่ายทอดข่าวสารไปสู่บุคคลอื่น ๆ ในสังคมการเมืองซึ่งเป็นเป้าหมายสุดท้าย

ในสังคมชนบทที่ห่างไกลจะพบว่ามี การสื่อสารแบบพบหน้ากันค่อนข้างมากและชัดเจน ทั้งนี้เพราะระยะทางจะเป็นอุปสรรคขวางกั้นระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร มิให้มีการติดต่อสัมพันธ์กันได้สะดวกนัก ประกอบกับในสังคมที่ห่างไกลเหล่านั้นมีการยอมรับบทบาทของผู้นำความคิดเห็นเป็นอันมาก จึงจะปรากฏว่ามีการสื่อสารแบบพบหน้าเสียเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้เราอาจจะพบการสื่อสารแบบพบหน้าในสังคมเมืองได้อีกด้วย เช่น การที่ผู้คนอพยพหลังไหลจากชนบทเข้าสู่เมืองใหญ่ ผู้อพยพจะได้พบรูปแบบการสื่อสารแบบใหม่ผิดแผกจากที่พบเห็นในชนบท เพราะในสังคมเมืองการสื่อสารมักจะเกิดขึ้นโดยตรงจากแหล่งสารไปยังผู้รับสาร เช่นจะได้รับข่าวสารจากโทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ และอื่น ๆ แต่ความเคยชินความเชื่อของผู้อพยพยังเป็นไปในรูปแบบการสื่อสารแบบพบหน้ากันอยู่ ส่วนรูปแบบการสื่อสารรูปแบบใหม่นั้นเขายังรับไม่ค่อยจะได้ เนื่องจากแตกต่างและขัดแย้งกับรูปแบบเก่า กล่าวโดยสรุปในสังคมเมืองใหญ่ ๆ บางครั้งอาจจะพบลักษณะการสื่อสารทวิลักษณะที่มีความขัดแย้งกันอยู่บ้าง

2. การสื่อสารแบบสังคมจารีตประเพณี ในสังคมสมัยใหม่หรือสังคมเมือง การสื่อสารแบบนี้อาจกล่าวได้ว่ามีอยู่น้อยหรือไม่มีเลย ดังนั้นการที่จะละเลยไม่พิจารณาในส่วนนี้จึงสามารถกระทำได้ แต่ในสังคมจารีตประเพณี หรือแม้แต่สังคมในประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลาย การสื่อสารแบบนี้ยังคงมีอยู่และเป็นรูปแบบที่มีอิทธิพลอยู่เป็นอันมาก

ในสังคมจารีตประเพณี หัวหน้าเผ่า ผู้อาวุโสในครอบครัวแบบขยาย ผู้นำทางศาสนา จะเป็นผู้ที่มีบทบาทในการนำข่าวสารที่โดดเด่นและมีอิทธิพล โดยจะมีบทบาทเป็นผู้ริเริ่มและผู้ตีความ

ข่าวสารข้อมูลสำหรับคนส่วนใหญ่ของสังคม ในประเทศที่นับถือศาสนาพุทธ พระสงฆ์จะเป็นผู้ที่มียุทธศิลป์ต่อพุทธศาสนิกชนไม่เพียงแต่ในทางความเชื่อทางศาสนาเท่านั้น หากแต่มีอิทธิพลต่อความคิดทางโลกรวมทั้งทางการเมืองอีกด้วย ปรากฏการณ์เช่นว่านี้เกิดขึ้นบ่อย ๆ ในประเทศไทยและประเทศอื่น ๆ ที่นับถือศาสนาพุทธ ประเทศในแถบตะวันออกกลางที่นับถือศาสนาอิสลามเองก็เช่นกัน อิทธิพลของผู้นำศาสนา มักจะครอบงำวิถีชีวิตประจำวันในทางโลกของศาสนิกชนเสมอ ๆ ปัญหาในการสื่อสารเกิดขึ้นในสังคมที่มีภาษาในการสื่อสารที่หลากหลาย ภาษาจะกลายเป็นกำแพงขวางกั้นการสื่อสารอีกชั้นหนึ่ง ผลกระทบคือเป็นการส่งเสริมบทบาทของผู้นำกลุ่มให้สูงเด่นยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะผู้นำกลุ่มจะเป็นบุคคลที่เข้าใจและรับรู้ข่าวสารได้ ก็จะเป็นผู้ผูกขาดข่าวสารและสามารถที่จะเลือกส่งผ่านข่าวสารบางอย่างหรือกักกันข่าวสารบางข่าวเพื่อประโยชน์แก่ตนเองและพวกพ้องได้ นอกจากนี้ในการส่งผ่านข่าวสาร ก็จะมีการตีความและสอดแทรกความเห็นของตนลงไปในข่าวสารได้อีกด้วย ในสังคมจารีตประเพณีผู้นำชุมชนหญิงเปรียบเสมือนตัวกลางที่ยืนอยู่ระหว่างผู้นำระดับชาติกับประชาชน บรรดาผู้นำชุมชนเหล่านี้อาจเป็นตัวส่งผ่านข่าวสารที่รวดเร็วหรือล่าช้า ถูกต้องหรือบิดเบือนได้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะมีผลกระทบต่อเอกภาพส่วนรวมของสังคมด้วย ปรากฏการณ์เช่นว่านี้สามารถพบเห็นได้ในสังคมประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลาย

3. การสื่อสารในปัจจุบันนำเข้าสู่ของระบบการเมือง การสื่อสารในรูปแบบนี้มีช่องทางสำคัญในการสื่อสารได้แก่ กลุ่มผลประโยชน์ (interest groups) พรรคการเมือง เป็นต้น ตามปกติการสื่อสารในปัจจุบันนำเข้าสู่ของระบบการเมืองจะเป็นการถ่ายทอดความต้องการ และข้อเรียกร้องพิเศษจากประชาชนสู่ผู้นำทางการเมือง การสื่อสารในปัจจุบันนำเข้าสู่ย่อมต้องอาศัยประชาชนที่ต้องการมีส่วนร่วมทางการเมืองซึ่งพร้อมที่จะดำเนินการเรียกร้องสิ่งที่ตนต้องการจากระบบการเมือง และการสื่อสารประเภทนี้ย่อมต้องอาศัยการจัดตั้งขององค์กรที่เป็นอิสระ มีระเบียบวินัยและมีความเข้มแข็ง การเรียกร้องจึงจะเป็นไปอย่างได้ผล ในทางกลับกัน องค์กรที่มีระเบียบนี้ย่อมเอื้อต่อการที่ผู้นำทางการเมืองจะใช้เป็นสื่อในการกระจายข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวกับนโยบายและกิจกรรมของตนให้ประชาชนได้รับรู้ด้วย

ในประเทศประชาธิปไตยตะวันตกซึ่งมีการแบ่งแยกโครงสร้างหน้าที่ตามชำนาญเฉพาะอย่างนั้น จะมีผู้กระทำการเรียกร้องผลประโยชน์แทนที่เรียกว่าลอบบี้อิสต์ บรรดาลอบบี้อิสต์ซึ่งมีหน้าที่จะต้องติดตามเรื่องราวที่ลู่ค่าว่าจ้างให้ทำการเรียกร้องแทนนั้นก็จะเป็นอาศัยระบบการสื่อสารในปัจจุบันนำเข้าสู่ของระบบการเมืองเป็นช่องทางในการที่จะทำให้ผลประโยชน์หรือข้อเรียกร้องที่เสนอเข้าไป

ได้รับการพิจารณาโดยละเอียดถี่ถ้วนและรวดเร็ว เช่น เข้าไปเชื่อมกับกิจกรรมของพรรคการเมือง เพื่อเสนอประเด็นปัญหาของลูกค้ำให้พรรครับไปดำเนินการต่อเป็นต้น ส่วนพรรคการเมืองที่เป็นฝ่ายค้านก็พยายามที่ต้องการชี้ให้เห็นข้อผิดพลาดหรือเปิดโปงเรื่องอื้อฉาวต่าง ๆ ของรัฐบาล ก็อาศัยข้อมูลจากการสื่อสารในปัจจุบันนำเข้าสู่ของระบบการเมืองเป็นสำคัญ นอกจากนี้พรรคการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์ยังต้องพยายามสร้างและขยายเครือข่ายในการมีปฏิสัมพันธ์กับประชาชนด้วย เพื่อใช้ประโยชน์ในการทบทวนหรือย้าอุดมการณ์ร่วมกันบนพื้นฐานของการเป็นพรรคมวลชน ซึ่งนับได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาระบบประชาธิปไตยสมัยใหม่

4. การสื่อสารในโครงสร้างปัจจัยส่งออกของระบบการเมือง การสื่อสารโดยมากเป็นโครงสร้างการสื่อสารที่เป็นทางการจริง ๆ ในโครงสร้างทางการปกครองโดยเฉพาะระบบราชการนับว่าเป็นเครือข่ายสำคัญในการที่ผู้นำทางการเมืองใช้ในการติดต่อกับข้าราชการซึ่งเป็นผู้บังคับใช้กฎหมาย ดังนั้นการสื่อสารในส่วนนี้จะต้องเป็นไปอย่างชัดเจนมีประสิทธิภาพไม่คลุมเครือ การสื่อสารในโครงสร้างปัจจัยส่งออกนี้บางครั้งจะเป็นตัวประสานระหว่างผู้นำทางการเมืองกับสาธารณชน โดยการกระจายข่าวสารข้อมูลไปให้ทั่วถึงทั้งระบบ ทำให้สาธารณชนได้รับรู้ข่าวสารความเคลื่อนไหวทางการเมืองตลอดเวลา ศาลซึ่งเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ในการตัดสินตีความกฎหมายต่าง ๆ ก็ต้องอาศัยการสื่อสารในปัจจุบันส่งออกนี้ เป็นตัวกลางในการชี้แจงทำความเข้าใจในข้อกฎหมายกับประชาชนเมื่อประชาชนมีข้อเคลือบแคลงสงสัย ในส่วนของการสื่อสารในปัจจุบันส่งออกของระบบการเมืองนี้ เนื่องจากว่าเป็นโครงสร้างการสื่อสารที่มีลักษณะที่เป็นทางการ ประชาชนจะอยู่ในสถานะที่จะต้องรับข่าวสารข้อมูลแต่เพียงฝ่ายเดียว ดังนั้นข่าวสารข้อมูลจึงควรที่จะมีความถูกต้องแม่นยำและรวดเร็วเพื่อการบริการที่มีประสิทธิภาพให้แก่ประชาชนโดยทั่วไป ผู้ซึ่งจะได้มีปฏิกิริยาป้อนกลับได้ตรงประเด็นต่อไป

5. โครงสร้างการสื่อสารมวลชน โครงสร้างการสื่อสารรูปแบบนี้รวมถึง หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ วิทยุ นิตยสารและหนังสือต่าง ๆ สื่อสารมวลชนโดยเฉพาะสิ่งตีพิมพ์ ถ้าหากได้รับการพัฒนาโดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ให้มากก็จะสามารถส่งข่าวสารข้อมูลให้แก่ประชาชนจำนวนมาก ๆ ในต้นทุนที่ค่อนข้างประหยัดในขณะที่เดียวกันการบิดเบือนข่าวสารข้อมูลโดยการพูดปากต่อปากก็จะมีน้อยลงไปด้วยเช่นกัน

เนื่องจากการสื่อสารทางสื่อมวลชน เป็นการติดต่อสื่อสารที่ถึงกันและกันได้รวดเร็วและกว้างขวาง ผู้นำทางการเมืองส่วนมากจึงถือโอกาสใช้สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือในการที่จะกระตุ้น

กลุ่มผลประโยชน์ให้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างที่ต้องการได้เป็นอย่างดี หรือไม่ก็อาจจะใช้สื่อมวลชนไปในการครอบงำ เพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติของประชาชนให้เป็นไปตามที่ผู้นำต้องการได้ ทางด้านประชาชนผลกระทบของสื่อมวลชนได้แก่ การที่ประชาชนสามารถเรียนรู้และเข้าใจเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในทางการเมือง เมื่อประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในการเมือง เขาก็อาจจะใช้สื่อมวลชนเป็นสื่อกลางในการติดต่อกับผู้นำหรือกลุ่มอื่น ๆ เพื่อโน้มน้าวในการที่จะทำการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในทิศทางที่ต้องการได้ ส่วนกลุ่มผลประโยชน์หรือผู้นำทางการเมืองก็อาจจะใช้สื่อมวลชนในการกระจายข่าวสารข้อมูลการปฏิบัติงานทางการเมือง และสภาวการณ์ทางเศรษฐกิจต่อสาธารณชนเพื่อจะเรียกร้องการสนับสนุนจากประชาชนทั่วไปได้

ลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่งของสื่อมวลชนที่จะละเลยเสียมิได้คือ เสรีภาพของสื่อมวลชนซึ่งเป็นปัจจัยบังคับลักษณะของรัฐบาลที่ปกครองประเทศในขณะนั้น ๆ ได้ ในประเทศเสรีประชาธิปไตยตะวันตกถือว่าเสรีภาพของสื่อมวลชนเป็นสิ่งที่อยู่คู่กันกับรัฐเสรีนิยม ส่วนกรณีของรัฐอำนาจนิยม เสรีภาพของสื่อมวลชนเป็นสิ่งที่ทำได้ยากจนบางครั้งไม่มีเอาเสียเลย

ในกรณีสังคมไทย ซึ่งอยู่กึ่งกลางระหว่างความเป็นรัฐเสรีนิยมและรัฐอำนาจนิยมก็เป็นดังเช่นประเทศกำลังพัฒนาทั่วไป กล่าวคือสื่อมวลชนแม้ว่าจะไม่ถูกควบคุมจากรัฐบาลโดยตรงแต่ก็ไม่ได้หมายความว่าเสรีภาพดังที่ประเทศเสรีประชาธิปไตยทั้งหลายมี ลักษณะการถูกควบคุมหรือปล่อยให้เสรีภาพจะขึ้นอยู่กับรัฐบาลที่ปกครองประเทศในแต่ละยุคสมัยเป็นสำคัญ ในการพิจารณาสื่อมวลชนในระบบสังคมการเมืองไทยอาจแยกพิจารณาใน 2 ลักษณะสำคัญคือ

1. สื่อมวลชนประเภทตีพิมพ์ได้แก่ หนังสือพิมพ์และนิตยสารต่าง ๆ สื่อมวลชนประเภทนี้โดยทั่วไปเป็นกิจกรรมที่ดำเนินการโดยเอกชน ดังนั้นบทบาทของหนังสือพิมพ์และนิตยสารจึงมีโอกาสที่จะมีอิสระได้ถ้าหากรัฐไม่แทรกแซงหรือควบคุมจนเกินไป บทบาทของหนังสือพิมพ์บางครั้งอยู่ในฐานะเป็นผู้สอนหรือผู้นำประชาชนให้เข้าใจบทบาททางการเมืองและปัญหาต่าง ๆ ในสังคม รวมทั้งทำหน้าที่ในโครงสร้างปัจจัยนำเข้า-ปัจจัยส่งออกบ้างบางครั้ง หนังสือพิมพ์ในเมืองไทยแบ่งได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ หนังสือพิมพ์ที่มีนายทุนใหญ่หนุนหลัง ส่วนใหญ่หนังสือพิมพ์กลุ่มนี้จะมุ่งเน้นเนื้อหาบันเทิงเป็นหลัก ส่วนเนื้อหาทางด้านการเมืองมีไม่มากนัก กล่าวคือจะมุ่งเน้นการทำ "ธุรกิจหนังสือพิมพ์" ด้วย กลุ่มเป้าหมายจะอยู่ที่บุคคลทั่วไป อีกกลุ่มหนึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ประเภทคุณภาพที่มุ่งเน้นข่าวสารการเมืองเป็นสำคัญ กลุ่มเป้าหมายอยู่ที่คนส่วนหนึ่งของสังคมที่มีความสน

ใจข่าวสารการเมือง หนังสือพิมพ์กลุ่มนี้ได้แก่ หนังสือพิมพ์สยามรัฐ มติชน เป็นต้น แต่ทั้งนี้ในกลุ่มหนังสือพิมพ์ที่เน้นคุณภาพนี้ แต่ละฉบับก็จะมีคุณภาพแตกต่างกันทางด้านอุดมการณ์ด้วย

2. สื่อมวลชนประเภทวิทยุและโทรทัศน์ สื่อมวลชนประเภทนี้มีลักษณะสำคัญที่ต่างจากหนังสือพิมพ์ คือเป็นกิจกรรมที่ดำเนินการโดยรัฐบาลทั้งหมด แต่ก็จะมีการให้สัมปทานแก่เอกชน จัดทำรายการบันเทิงต่าง ๆ ด้วย ข้ออ้างของรัฐบาลที่ต้องดำเนินการเองก็คือ หากปล่อยให้เอกชนดำเนินการเองอาจมีการมุ่งผลประโยชน์ส่วนตัว แสวงหากำไรมากกว่าจะเห็นแก่ส่วนรวม อีกประการหนึ่งคือ กิจกรรมวิทยุและโทรทัศน์มีลักษณะเกี่ยวพันถึงความมั่นคงของรัฐโดยส่วนรวม ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่รัฐต้องควบคุมและจัดการเอง วิทยุเป็นสื่อมวลชนที่มีประสิทธิภาพในการสื่อสารสูงกว่าหนังสือพิมพ์มาก เพราะสามารถเข้าถึงประชาชนทุกเพศทุกวัยโดยไม่มีข้อจำกัดทางด้านคุณวุฒิในทางการศึกษา ในขณะที่หนังสือพิมพ์จะมีอิทธิพลได้ในกลุ่มประชาชนที่มีระดับการศึกษาดีพอสมควร อีกประการหนึ่งวิทยุเองสามารถส่งกระจายเสียงออกอากาศไปได้ไกล ครอบคลุมอาณาเขตกว้างขวาง เครื่องรับวิทยุก็มีราคาถูก การสื่อสารทางวิทยุจึงเป็นการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพมาก ในแง่ของการเข้าถึงบุคคลในระดับชั้นและท้องถิ่นต่าง ๆ รวมทั้ง ชนบทห่างไกล ดังนั้นผู้นำของไทยบางยุคบางสมัยจึงพยายามใช้วิทยุในการชักจูง ให้ประชาชนประพฤติปฏิบัติไปในทางที่ตนต้องการเช่น คณะราษฎรพยายามใช้วิทยุเป็นกระบอกเสียงในการเผยแพร่แนวความคิดทางการเมืองแก่ประชาชน ในช่วงที่ จอมพล ป.พิบูลสงคราม มีอำนาจก็พยายามใช้การกระจายเสียงรายการ นายมั่น ชูชาติ กับนายคง รักไทย เป็นแหล่งกระจายข่าวสารเพื่อปลุกฝังความรู้สึกชาตินิยม เป็นต้น ข้อสังเกตเกี่ยวกับการควบคุมสื่อมวลชนประเภทวิทยุนี้จะได้ว่ารัฐบาลไม่ได้ควบคุมในลักษณะเด็ดขาด หากแต่ให้สัมปทานแก่เอกชนไปดำเนินการรายการ ในภาวะการณ์ปกติต่อเมื่อมีเหตุการณ์ฉุกเฉิน เช่น รัฐบาล รัฐประหาร ผู้ครอบครองอำนาจจึงจะควบคุมรายการออกกระจายเสียงให้เป็นไปตามนโยบายของรัฐบาล อาจจะมีการลงโทษนักผลิตรายการที่กระทำหน้าที่ของสื่อมวลชนไม่พ้องกับนโยบายรัฐบาล เช่นในช่วงวิกฤตการณ์ 6 ตุลาคม 2519 เป็นต้น

ข้อสังเกตในสังคมไทยอีกประการหนึ่งคือการสื่อสารแบบพบหน้ากัน ซึ่งปรากฏออกมาในลักษณะข่าวลือ ยังคงมีความสำคัญอยู่มากเนื่องจากในสังคมไทยคนส่วนใหญ่ยังอาศัยอยู่ในชนบท ผู้นำความคิดเห็นมีอิทธิพลมากในการสื่อสารและการส่งผ่านข่าวสารอาจมีการบิดเบือน เพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มบุคคลผู้มีอิทธิพลในการถ่ายทอดข่าวสารได้ ส่วนในสังคมเมืองใหญ่แม้ว่าการ

สื่อสารจะมีลักษณะโดยตรงจากแหล่งสารถึงผู้รับ แต่การสร้างข่าวลือเพื่อประโยชน์ของกลุ่มบุคคล บางกลุ่มก็ยังสามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ความสำคัญของการสื่อสารทางการเมืองที่มีต่อระบบการเมือง

การสื่อสารได้รับการยอมรับกว้างขวางว่าเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ ทั้งนี้ เพราะสามารถเปลี่ยนแปลงความคิดเห็นหรือทัศนคติของบุคคล ตลอดจนอาจทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตและแบบแผนแห่งความเป็นอยู่ในสังคมได้ ในทำนองเดียวกันการสื่อสารทางการเมืองเองก็เป็นพลังสำคัญในการพัฒนาทางการเมืองของระบบการเมืองด้วยเช่นกัน กล่าวคือ การสื่อสารทางการเมืองจะทำให้ประชาชนได้รับรู้และเรียนรู้ประสบการณ์ต่าง ๆ ทางการเมืองเมื่อประชาชนมีความรู้ความเข้าใจทางการเมือง ก็อาจจะก่อให้เกิดการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ซึ่งนับได้ว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญและจำเป็นของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ทั้งนี้ เพราะการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในระบบการเมือง จะทำให้รัฐบาลสามารถรับรู้ถึงความต้องการของประชาชนและสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างทั่วถ้วน ในการดำเนินการการออกกฎหมายข้อบังคับหรือนโยบายและการนำข้อบังคับนโยบายไปปฏิบัติซึ่งจะมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชนนั้น ทางด้านประชาชนเองก็จะสามารถส่งข้อมูลป้อนกลับต่อการกระทำของผู้มีอำนาจทางการเมืองได้ง่ายรวดเร็วว่าตนมีความพอใจหรือไม่พอใจอย่างไร ผู้มีอำนาจทางการเมืองทั้งรัฐสภาและรัฐบาล ก็จะสามารถปรับท่าทีหรือนโยบายให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนได้มากยิ่งขึ้น ทำให้การปกครองสอดคล้องกับหลักการปกครองที่ว่า การปกครองจะต้องยังประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่ผู้ได้ปกครองเป็นสำคัญ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย